

**Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі
Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы**

**Заң институты
Мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасы**

Бекітемін
Қарағанды академиясы
бастығының оқу ісі
жөніндегі орынбасары
з.ғ.д., профессор
полиция полковнигі
_____ З.С. Тоқыбаев
2018 ж. « ____ » _____

5B030300 «құқық қорғау қызметі» мамандығы

**ПОКАККВК 4111 «ІО ҚЫЗМЕТІНДЕГІ АДАМНЫҢ
КОНСТИТУЦИЯЛЫҚ ҚҰҚЫҚТАРЫ МЕН БОСТАНДЫҚТАРЫН
ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ» пәні бойынша жұмыс оқу бағдарламасы (SYLLABUS)**

Оқыту нысаны: сырттай
Курс: 4 (алым 2017 ж.) ЖЗЕББ
Кредит саны: 1 (45 сағ.)
Дәріс: 5 сағ.
Семинар: 4 сағ.
БАОӨЖ: 1 сағ.
БАӨЖ: 35 сағ.
Емтихан:

5B030300 «Құқық қорғау қызметі» мамандығына арналған «ПО қызметіндегі адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету» пәні бойынша оқу жұмыс бағдарламасы (SYLLABUS), 51 бет

Құрастырған: Рамашов Олжас Нурмамбекович – мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының оқытушысы, з.ғ. магистрі.

Мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының отырысында қарастырылды.

2018 ж. «15» мамырдағы № 23 хаттама

Мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының бастығы, з.ғ.к., полиция подполковнигі

Р.Қ. Джиембаев

Қазақстан Республикасы ІІМ Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясының ОӘК отырысында бекітілді.

2018 ж. «___» _____ № ___ хаттама

© Қазақстан Республикасы ІІМ Бәрімбек Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, 2018 ж.

2.1 Негізгі ақпарат

1. Шифр және мамандық атауы	5В030300 «Құқық қорғау қызметі»
2. Курс, семестр	4-курс (алым 2017 ж.) ЖЗЕББ
3. Пән циклі	ПОКАККВК 4111
4. Кредиттер саны	1
5. Сабақ өткізу орны	Оқу аудиториясы, дәріс залы
6. Дәріскер (т.а.ж., лауазымы, ғылыми дәрежесі, басқа да байланыс ақпараты)	Рамашов Олжас Нурмамбекович, мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының аға оқытушысы, з.ғ.м. Байланыс телефоны – 30-34-16, ішкі.-211, 312
7. Қалған сабақ түрлерін жүргізетін оқытушылар (т.а.ж., лауазымы, ғылыми дәрежесі, басқа да байланыс ақпараты)	Рамашов Олжас Нурмамбекович, мемлекеттік-құқықтық пәндер кафедрасының оқытушысы, з.ғ.м. Байланыс телефоны – 30-34-16, ішкі.-211, 312

2.2 Пререквизиттер:

Мемлекет және құқық теориясы, шетелдердің мемлекеті мен құқығы тарихы, Қазақстан Республикасының мемлекеті мен құқығы тарихы, Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы, әкімшілік құқық, қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу құқығы.

Зерделенетін курсты меңгеру үшін Білім алушы:

- мемлекет және құқық теориясы, шетелдердің мемлекеті мен құқығы тарихы, Қазақстан Республикасының мемлекеті мен құқығы тарихы, Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы, әкімшілік құқық және басқалар бойынша базалық білімнің болуы;

- адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарының жүйесі, Қазақстан Республикасындағы тұлғаның құқықтық ережесінің принциптері туралы білімді меңгеру;

- құқықтық және мемлекеттік құбылыстардың салыстырмалы талдау дағдысының болуы;

- адам және азаматтың құқықтық ережесінің жалпы сипаты мен ерекшеліктері, адамның құқықтары мен кепілдіктері, адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қозғайтын ішкі істер органдарының қызметінің түрлері туралы шағын білімнің болуы;

2.3 Постреквизиттер:

Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығы (ерекше бөлім), Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу құқығы (ерекше бөлім), әкімшілік қызмет, жедел-іздістіру қызметі, қылмыстарды сотқа дейінгі тергеу.

Аталмыш оқу пәнін зерделеу барысында Білім алушытың:

а) назарында болуы қажет:

- Қазақстан Республикасының адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарының жүйесі туралы;

- адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің конституциялық кепілдіктері туралы;

- Қазақстан Республикасының құқыққорғау органдарының жүйесі және олардың негізгі міндеті - адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қорғау туралы;

- Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының өкілеттігін жүзеге асыру процесінде қозғайтын адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарының түрлері туралы;

- Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының қызметінде тұжырымдалатын адам құқықтары мен бостандықтарының конституциялық принциптері туралы.

б) білу қажет:

- адамның құқықтары мен бостандықтары теориясының негізгі ұғымы және санаттары;

- адамның құқықтары мен бостандықтары эволюциясының негізгі кезеңі;

- Қазақстан Республикасы ІО қызметінде қозғалатын адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарына кепілдік беру мазмұны мен механизмдері;

- Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының қызметіндегі адам құқықтарының халықаралық стандарттары және олардың маңызы.

- халықаралық және ұлттық құқық қорғайтын ұйымдардың қызметінің ерекшелігі және олардың Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарымен өзара іс-әрекеттесу бағыты.

в) меңгеру қажет:

- заңдық ұғымдар мен санаттарды еркін меңгеру;

- Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының қызметіндегі адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету мәселелері бойынша өз ойын тиянақты білдіре алу және негіздей алу;

- нормативтік-құқықтық актілерді түсіндіру және қолдану;

- заңдық маңызды жағдайды тиянақты бағалау және заңдық фактілерді тиянақты жіктеу;

- Қазақстан Республикасының әрекеттегі заңнамасына сәйкес түрлі құқықтық әрекетті ойға сыйымды жасау.

2.4 Пәннің қысқаша сипаты:

«ІО қызметіндегі адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету» оқу курсы құқыққорғау органдары жүйесіндегі жоғары оқу орындарында басқа заң жоғары оқу орындарына қарағанда бірқатар ерекшеліктері бар. Бұл заңдылықты сақтау, қоғамдық тәртіпті нығайту, азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөнінде ішкі істер органдарының қызметіне байланысты арнайы зерделеу қажеттілігімен және Қазақстан Республикасының арнайы жоғары оқу орнын

аяқтаған тұлғалар үшін олардың тәжірибелік қызметіне үлкен маңызға ие екендігімен айғақталады.

Аталған оқу пәнінің негізгі мақсаттары болып табылады: Білім алушытардың адам құқығының санаттары мен ұғымын меңгеру; Білім алушытардың қолданыстағы заңнамадағы Қазақстан Республикасының заңшығарушылық актілерінің және бекітілген халықаралық шарттарының нормаларын түсінуге және түсінік беруге дұрыс қолдана білулерін үйрету.

Адам құқығының ұғымы, адам құқығының генезисі, жеке тұлғаның құқықтық жағдайының принциптері, адам құқығының халықаралық стандарттары, Қазақстан Республикасындағы адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтары, Қазақстан Республикасы ПО қызметіндегі құқықшектеу, полиция мен қоғамның өзара қатынасы, адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғаудың соттық және прокурорлық механизмдері, ПО-ның азаматтық қоғам институттарымен және үкіметтік емес ұйымдармен өзара қатынасы сияқты мәселелер және құқықтық институттар зерделеудің заты болып табылады.

Аталған курстың маңызды мақсаттары – Білім алушытардың құқықтық мемлекет туралы, конституциялық заңдылықтың талаптары туралы, ішкі істер органдары қызметкерлерінің адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудегі, конституциялық құрылысты қорғаудағы ролі туралы ғылыми түсініктерін қалыптастыру.

Курсты оқыту өткен курстарда зерделенген пәндермен үйлеседі – Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы, халықаралық жария құқығы, қылмыстық құқық, қылмыстық іс жүргізу құқығы, әкімшілік құқық, азаматтық құқық, еңбек құқығы және басқалар.

2.5 Тапсырмаларды орындау және тапсыру кестесі:

№	Жұмыс түрлері	Мазмұны және мақсаты	Ұсынылған әдебиеттерге сілтеме	Бақылау нысаны (рейтинг шкалаға сәйкес)	Балл (рейтинг шкалаға сәйкес)	Есеп беру нысаны	Тапсыру мерзімі
1	Семинар сабағында ауызша жауап беру және баяндама жасау	Семинар сабақтарының жоспарына сәйкес	Семинар сабақтарына дайындалу үшін ұсынылған әдебиеттерді қолдану	Курсты оқу барысындағы сабақ кестесі мен және оқу жоспарымен сәйкесі	Күнділікті тексеру, семинар сабақтарын дағы жұмыстар мен ауызша жауаптары 100 % дейін бағаланады	Ағымдық бақылау (семинар сабақтарындағы жұмыстар мен ауызша жауаптары бағаланады)	Семинар сабақтары мен БАОӨЖ сабақтарының сабақ кестесі және оқу жоспарына сәйкес
2	БАОӨЖ сабағында ауызша жауап беру және баяндама	БАОӨЖ сабақтарының жоспарына сәйкес	БАОӨЖ сабақтарына дайындалу үшін ұсынылған әдебиеттерді	Курсты оқу барысындағы сабақ кестесі мен және оқу жоспарымен сәйкесі	Күнділікті тексеру, семинар ж/е БАОӨЖ сабақтарын дағы	Ағымдық бақылау (семинар және БАОӨЖ сабақтары	Семинар сабақтары мен БАОӨЖ сабақтарының сабақ

	жасау		қолдану		жұмыстар мен ауызша жауаптары 100 % дейін бағаланады	ндағы жұмыстар мен ауызша жауаптары бағаланады)	кестесі және оқу жоспарына сәйкес
3	Межелік бақылауға дайындық	сабақтарының жоспарына сәйкес	сабақтарға дайындалу үшін ұсынылған әдебиеттерді қолдану	Курсты оқу барысындағы сабақ кестесі мен және оқу жоспарымен сәйкесі	Тестілеу немесе Коллоквиум (100% дейін)	Межелік бақылау	Семестрдің 7 және 14 аптасы
4	Реферат, эссе жазу, слайд-проект дайындау	БАӨЖ сабақтарының жоспарына сәйкес	БАӨЖ сабақтарына дайындалу үшін ұсынылған әдебиеттерді қолдану	Курсты оқу барысындағы сабақ кестесі мен және оқу жоспарымен сәйкесі	Тестілеу немесе Реферат қорғау (100% дейін)	Үй жұмысы/ БАӨЖ тексеру	Семинар сабақтары мен БАӨЖ сабақтарының сабақ кестесі және оқу жоспарына сәйкес
5	Емтиханға дайындық	Білім алушылардың пән бойынша қортынды білімдерін тексеру	Негізгі және қосымша әдебиеттердің тізімімен сәйкестігі	Барлық оқу процесі аралығындағы дайындық	Қорытынды бақылау	Қорытынды	Курс аяқталғаннан кейін емтихан кестесімен сәйкестігі

2.6 Курс саясаты.

Сабақ босату – сіздің оқуға ынталылығыңызды көрсетеді, курс бойынша қорытынды бағаны шығару кезінде ескеріледі. Сіздің бағаңыз алынған тапсырмалар уақытында тапсырылмаған жағдайда әр кезде жарты балға төмнетіледі. Сіздің міндетіңіз аудиторияда болу және оқу. Үйдегі және жұмыстағы аурып қалу, қақтығыстар сияқты оқыс жағдайлар сізге сабақ босатуға құқық береді. Бірақ осындай жағдайда сіз болған жағдай туралы оқытушыны ақпараттандыруыңыз қажет және тапсырманы алдын ала тапсыру керек.

Өз жұмыс орнында бола отырып, жұмыстық міндеттерді орындамау – жазаға әкеліп соқтырады. Осы курс бойынша барлық тапсырмалар семестрлік кестеде белгіленген сабақ басталғанға дейін аяқталуы қажет. Белгіленген мерзімнен кеш тапсырылған тапсырмалар тиісті бағадан төмен баға алады және аталмыш курс бойынша қорытынды бағаға әсер етеді. Кесте бойынша аудиторияда жүргізілетін жұмыста сол сияқты барлық топтың жұмысына әсер етеді. Егер сабақты орындау кезінде Сіз сабақта болмасаңыз және сізге арналған жұмыстың бөлігін орындамасаңыз, онда Сіз сабақ босатқан сияқты жазаланасыз.

Курсты зерделеу бәсең емес, ал белсенді болуы керек. Үй тапсырмасын орындау аптасына кем дегенде 2-3 сағат алмау керек. Сіз кеңес беру кестесіне

сәйкес оқытушымен жиі кеңесуіңіз керек. Оқулықты тапсырманы орындау кезінде ғана емес, ал аталмыш курсты барлық зерделеу кезінде де оқу керек. Әрбір сабаққа дайындалу қажет. Курсты зерделеу жетістігі көбінесе Сіздің аудиториямен жұмысыңызға байланысты болады. Сабаққа жақсы қатысу, сабақтарда белсенділік таныту, оқытушының барлық тапсырмасын мерзімінде және сапалы орындау Сізге аттестация мен емтихан кезінде көмек болады. Емтихан Сіздің теориялық біліміңізді тексеруге емес, ал Сіздің оларды тәжірибе жүзінде қолдану мүмкіндігіңізге бағытталады. Емтиханда Сіз сұрақтарға тест түрінде жауап бересіз. Емтиханда барлық сабақтар үй жұмысына, аудиториядағы тестілерге негізделеді және т.б.

Межелік аттестациялар алдын ала өтілген материал бойынша жүргізіледі. Қорытынды емтихан барлығына міндетті және өткен материалмен негізделеді.

Әр дәріс басталғанша тақырыптың негізгі моменттері көрсетілген материал таратылады. Өтінеміз, берілген материалды сабақ басталғанша оқып шығыңыз. Дәрістен кейін дәріс конспектісінде және бақылау сұрақтарындағы ауызша жауаптарда көрсетілген негізгі оқулықтан барлық берілген материалды оқып шығыңыз. Аталған Сіздің даярлығыңыз алдын ала ескертусіз оқытушымен жүргізілген тестімен тексеріледі; осындай тест бағасы қорытынды бағаға қосылады. Дәрістік курс тақырыбы бойынша 5 бақылау жұмысы жоспарланған, сондай ақ өткен теориялық материалды меңгерілгендігі тексерілетін межелік бақылау жүргізіледі.

Тапсырманы орындау кезінде Сіз:

- плагиатпен айналысуға;
- өзгелерге Сіз үшін жұмыс істеуге;
- белгіленбеген мерзімде жұмысты тапсыруға әрекет жасауға;
- топтық тапсырманы орындау кезінде топ жұмысына қатыспауға және ол үшін балл талап етуге және т.с.с болмайды.

Білім алушытардың міндеттері (ұсынылатын тізбе):

1. Сабаққа кешікпеу;
2. Сабақ кезінде сөйлесуге, газет оқуға болмайды, телефонды сөндіру, сағыз шайнамау керек;
3. Сабаққа үлгілі нысанда келу керек;
4. Сабақ босатпау, сырқаттанған жағдайда анықтама әкелу;
5. Босатылған сабақты оқытушымен белгіленген уақытта өтеу керек;
6. Сабақты орындамаған жағдайда қорытынды баға төмендетіледі;
7. Сабаққа күнде қатысу;
8. Оқу процесіне белсенді араласу;
9. Үй тапсырмасын мұқият орындау;
10. Курстастарға және оқытушыларға сабырлы, ашық, ізетпен қарау;
11. Барлық сабақтарда кері байланысты қалыпты ұстану;
12. Ұжымдық жұмыстарға және пікірталастарға ұялшаң студенттерді тарту;
13. Дер уақытында келу және міндетті болу;
14. Себепсіз жағдайлар бойынша сабақтарды босатудан аулақ болу;

15. Оқу комнаталарында темекі шекпеу;
16. Семинар уақытында телефонмен сөйлеспеу;
17. Сабақтарда алкогольдік ішімдіктер тұтынуды болдырмау.

Академиялық мінез-құлық және этика сясаты жоғарғы оқу орнының күн тәртібі, полиция қызметкерінің этикалық кодекс ережелерімен негізделеді, ал оның ішінде:

- оқытушылармен, қызметкерлермен және әріптестермен ізетті болу;
- академияның, институттың барлық тәрбие шараларына қатысу;
- академияда жүріс-тұрыс мәдениетін ұстану;
- корпустар мен аудиторияларда тазалық сақтау.

Аталған курсқа Сіздің қатынасыңыз және жүріс-тұрысыңыз мемлекеттік қызметші және полиция қызметкері ар-намыс кодексіне сай келеді деп үміттенеміз. Сіз сабақты босату, кешігу, аудиторияда тәртіпсіз болмауыңыз керек, оқытушыны және тыңдаушыны сыйлауыңыз керек. Сабақта Сіз материалды талқылауыңыз, қажетті сұрақтар қою үшін, тапсырманы орындауға ықыласпен дайын келуіңіз керек. Сіздің жұмысыңызға не қажет соны Сіз қабылдауыңыз қажет.

2.7 Ұсынылған әдебиеттер тізімі

№ п/п	Автор, атауы	Жылы, басылым орны
1. Нормативтік құқықтық актілер		
1.	Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жыл 30 тамыз, 10.03.2017 ж. өзгертулер мен толықтырулар.	//Қазақстан Республикасы Парламентінің Жаршысы, 2017 ж., http://adilet.zan.kz
2.	Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1993 жылғы 28 қаңтар.	– Алматы, 1993. (Күшін жойды).
3.	Адам құқықтарының Жалпы Декларациясы // БҰҰ Бас Ассамблеясы 1948 жылғы 10 желтоқсан.	Международное публичное право. Сборник документов. Составитель Сидорова Н.В. – Караганда 2006.
4.	Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы Халықаралық пакт. 1966 жылғы 16 желтоқсан.	Международное уголовное право. Сборник нормативных правовых актов. /Составители Борчашвили И.Ш., Сидорова Н.В. – Караганда, 2010
5.	Азаматтық және саяси құқықтар туралы Халықаралық пакт. 1966 жылғы 16 желтоқсан.	Международное уголовное право. Сборник нормативных правовых актов. /Составители Борчашвили И.Ш., Сидорова Н.В. – Караганда, 2010
6.	Азаматтық және саяси құқықтар туралы Халықаралық пактіге факультативтік хаттама. 1966 жылғы 16 желтоқсан.	Международное уголовное право. Сборник нормативных правовых актов. /Составители Борчашвили И.Ш., Сидорова Н.В. – Караганда,

		2010
7.	Азаматтық және саяси құқықтар туралы Халықаралық пактіге екінші факультативтік хаттама, өлім жазасынан бас тартуға бағытталған 1989 жылғы 15 желтоқсан.	Международное уголовное право. Сборник нормативных правовых актов. /Составители Борчашвили И.Ш., Сидорова Н.В. – Караганда, 2010
8.	Азаптауларды және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазалау түрлерін тиімді тергеу мен құжаттау жөніндегі нұсқаулық.	1999 жылғы Стамбулдық хаттама
9.	Конвенция ООН против пыток и других видов жестокого или унижающего достоинство обращения и наказания.	Международное уголовное право. Сборник нормативных правовых актов. /Составители Борчашвили И.Ш., Сидорова Н.В. – Караганда, 2010
10.	Кодекс поведения должностных лиц по поддержанию правопорядка, принятый Генеральной Ассамблеей ООН 17 декабря 1979 г.	Международное уголовное право. Сборник нормативных правовых актов. /Составители Борчашвили И.Ш., Сидорова Н.В. – Караганда, 2010
11.	Принципы эффективного предупреждения и расследования незаконных, произвольных и суммарных казней от 24 мая 1989 г.	Международное уголовное право. Сборник нормативных правовых актов. /Составители Борчашвили И.Ш., Сидорова Н.В. – Караганда, 2010
12.	Основные принципы применения силы и огнестрельного оружия должностными лицами по поддержанию правопорядка от 7 сентября 1990 г.	Международное уголовное право. Сборник нормативных правовых актов. /Составители Борчашвили И.Ш., Сидорова Н.В. – Караганда, 2010
13.	Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі туралы» конституциялық заңы. 1995 жылғы 29 желтоқсан № 2737	//http://online.zakon.kz.
14.	Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» конституциялық заңы. 28.09.1995 ж.	//http://online.zakon.kz.
15.	Қазақстан Республикасының «Республикалық референдум туралы» конституциялық заңы. 1995 жылғы 2 қараша N 2592	//http://online.zakon.kz.
16.	Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының сот жүйесі және соттардың мәртебесі туралы» конституциялық заңы. 2000 жылғы 25 желтоқсан № 132-II	//http://online.zakon.kz.
17.	Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі (Жалпы бөлім), Қазақстан Республикасының Жоғарғы Кеңесімен қабылданған 1994 жылғы 27 желтоқсан	//http://online.zakon.kz.
18.	Қазақстан Республикасының азаматтық кодексі 1999 жылғы 1 шілде № 409-I (Ерекше бөлім)	//http://online.zakon.kz.
19.	Қазақстан Республикасының Азаматтық процестік кодексі 2018 жыл 31 қазан № 377-V	//http://online.zakon.kz.
20.	Қазақстан Республикасының қылмыстық кодексі 2014 жылғы 3 шілде № 226-V	//http://online.zakon.kz.
21.	Қазақстан Республикасының қылмыстық процестік кодексі 2014 жылғы 4 шілде № 231-V	//http://online.zakon.kz.

22.	Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқықбұзушылық туралы кодексі 2014 жылғы 5 шілде № 235-V	//http://online.zakon.kz.
23.	Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі 2018 жылғы 23 қараша № 414-V	//http://online.zakon.kz.
24.	Қазақстан Республикасының «Неке және отбасы туралы» кодексі 2011 жылғы 26 желтоқсан № 518-IV	//http://online.zakon.kz.
25.	Құқықтық актілер туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2016 жыл 6 сәуір № 480-V	//http://online.zakon.kz.
26.	Қазақстан Республикасының «Халықаралық шарттар туралы» заңы 2005 жылғы 30 мамыр № 54-III	//http://online.zakon.kz.
27.	Қазақстан Республикасының «Қоғамдық бірлестіктер туралы» заңы 31.05.1996 ж.	//http://online.zakon.kz.
28.	Қазақстан Республикасының «Саяси партиялар туралы» заңы 2002 жылғы 15 шілде № 344-II.	//http://online.zakon.kz.
29.	Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының азаматтығы туралы» заңы 01.12.1991 ж.	//http://online.zakon.kz.
30.	Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы 2007 жылғы 27 шілде № 319-III.	//http://online.zakon.kz.
31.	Қазақстан Республикасының «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» заңы 2011 жылғы 11 қазан № 483-IV	//http://online.zakon.kz.
32.	Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік қызметі туралы» заңы 23.11.2015 ж.	//http://online.zakon.kz.
33.	«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2018 жылғы 18 қарашадағы № 410-V	//http://online.zakon.kz.
34.	Қазақстан Республикасының «Халықтың көші-қоны туралы» заңы 2011 жылғы 22 шілде № 477-IV	//http://online.zakon.kz.
35.	Қазақстан Республикасының «Жеке және заңды тұлғалардың өтінішін қарау тәртібі туралы» заңы 12 қаңтар 2007 жыл № 221-III	//http://online.zakon.kz.
36.	Қазақстан Республикасының «Ішкі істер органдары туралы» заңы, 23.04.2014 ж. № 199-V	//http://online.zakon.kz.
37.	Қазақстан Республикасының «Құқық қорғау қызметі туралы» заңы 2011 жылғы 6 қаңтар № 380-IV	//http://online.zakon.kz.
38.	Қазақстан Республикасының «Прокуратура туралы» заңы 2017 жылғы 30 маусым № 81-VI	//http://online.zakon.kz.
39.	Қазақстан Республикасының «Ұлттық қауіпсіздік органдары туралы» заңы 21.12.1995 ж.	//http://online.zakon.kz.
40.	Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы бала құқықтары туралы» заңы 2002 жылғы 8 тамыз № 345-II	//http://online.zakon.kz.
41.	Қазақстан Республикасы Президентінің «2010-2020 жылдарға Қазақстан Республикасының құқықтық саясат тұжырымдамасын бекіту туралы» 2009 жылғы 24 тамыздағы № 858 Жарлығы	//http://online.zakon.kz.
2. Негізгі әдебиеттер		
42.	Назарбаев Н.Ә. «Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік». Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2017 жылғы 31 қаңтар	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
43.	Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы». 2014 жылғы 17 қараша.	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
44.	Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсу, реформалар, даму». Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2018 жылғы 30 қараша	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
45.	Назарбаев Н.Ә. Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту – Қазақстан дамуының басты бағыты. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2012 жылғы 27 қаңтар.	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
46.	Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050» Стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты». Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2012 жылғы 14 желтоқсан.	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
47.	Назарбаев Н.Ә. Болашақтың іргесін бірге қалаймыз. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2011 жылғы 28 қаңтар.	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.

48.	Назарбаев Н.А. К свободному, эффективному и безопасному обществу: Послание Президента страны народу Казахстана 16 октября 2000 г.	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
49.	Назарбаев Н.Ә. «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2010 жылғы 29 қаңтар.	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
50.	Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру – мемлекеттік саясаттың басты мақсаты. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2008 жылғы 16 ақпан	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
51.	Назарбаев Н.Ә. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан». Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2007 жылғы 28 ақпан.	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
52.	Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан өз дамуындағы жаңа серпіліс жасау қарсаңында. Қазақстанның әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы. Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 2006 жылғы 1 наурыз	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
53.	Назарбаев Н.Ә. «Дағдарыстан – жаңару мен дамуға». Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына жолдауы. 06.03.2009 г.	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
54.	Назарбаев Н.А. Осмысление пройденного и дельнейшее демократическое реформирование общества. Доклад на Второй сессии Ассамблеи народов Казахстана.	//Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты //http://www.akorda.kz/.
55.	Ұлт жоспары – «100 нақты қадам» Н. Назарбаевтың бес институциональдық реформасын жүзеге асыру бойынша	//http://www.inform.kz.
56.	Адам құқықтарын қорғау полиция қызметі мен міндеті ретінде. Оқу құралы	Алматы, 2018
57.	Адам құқықтарын қорғау полиция қызметі мен міндеті ретінде. Оқу-әдістемелік құрал	Алматы., 2018
58.	Мутагиров Д.З. Права и свободы человека. Учебное пособие.	М., 2006
59.	Азаров А., Ройтер В., Хюфнер К. Права человека. Международные и российские механизмы защиты.	М., 2003.
60.	Права человека. Учебник для вузов. /Под редакцией Холикова А.Д.	Душанбе, 2009
61.	Глухарева Л.И. Права человека. Гуманитарный курс.	М., 2002.
62.	Копабаяев О.К., Копабаяева А.О. Конституционное право Республики Казахстан. Электронная книга	Алматы 2006 г.
63.	Шеретов С.Г. Конституционное право Республики Казахстан.	Алматы 2006 г.
64.	Конституционное право Республики Казахстан в вопросах и ответах.	Қарағанда, 2006.
65.	Қазақстан Республикасының Конституциялық құқығы. Нормативтік-құқықтық актілер жинағы.	Қарағанды, 2010.
66.	Сапарғалиев Г. С. Конституционное право Республики Казахстан.	Алматы, 2007.
67.	Толковый словарь Конституции Республики Казахстан.	Алматы, 1995
68.	Сейдығалиев Т.Р. Қазақстан Республикасының ІО қызметінде адамның құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету. Оқу құралы	Қарағанды 2012 ж.
69.	Сейдығалиев Т.Р. Адам және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау. Терминологиялық сөздік	Қарағанды, 2016 ж.
70.	Сидорова Н.В. Конституционное право Республики Казахстан. Курс лекций.	Қарағанда, 2011
71.	Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің қаулысының жинағы	Астана, 2010. – 526 б.
3. Қосымша әдебиеттер		
72.	Сейдығалиев Т.Р. Защита прав и свобод человека и гражданина в разрезе международного и национального права	Актуальные проблемы права: Материалы научной конференции. – Қарағанда: КарЮИ МВД РК им.Б.Бейсенова, 2007. С.109-112 – 152 с.
73.	Сейдығалиев Т.Р. Қазақстан Республикасындағы адам және азамат құқықтығы мен бостандықтарын қорғау	Перспективы развития национального законодательства Республики Казахстан в

		свете Концепции правовой политики на 2010-2020 годы. Материалы международной научно-практической конференции. – Караганда, 2010
74.	Сейдығалиев Т.Р. Адам және азамат құқықтары заңмен қорғалуға тиіс	Қазақстан Республикасындағы заң және қоғамдық ғылымдардың өзекті мәселелері = Актуальные проблемы юридических и общественных наук в Республике Казахстан. - 2011. - N Вып. 11. - Б. 18-20.
75.	Сейдығалиев Т.Р. Қазақстан Республикасының адам құқығы саласындағы ішкі істер органдары қызметінің негізгі бағыттары және стандарттары	Қазақстан Республикасы ІІМ Қарағанды Академиясы Қарағанды 2016 ж.
76.	Сидорова Н.В. Проблемы осуществления прокурорского надзора в Республике Казахстан.	Актуальные проблемы права. Сб. науч. тр. – Караганда, 1997.
77.	Джиембаев Р.К. К вопросу о соблюдении прав и законных интересов в процессе расследования.	Материалы Международной научно-практической конференции «Международное право и развитие национального законодательства». Карагандинский Государственный Университет имени Е.А. Букетова., Караганда 2008 г.
78.	Джиембаев Р.К. Некоторые вопросы реализации несовершеннолетними лицами своих законных интересов в уголовном судопроизводстве	Наука и ее роль в современном мире: Мат-лы международной научно-практической конференции. Караганда: «Болашақ-Баспа». Т.1, 2010. С.191-194
79.	Джиембаев Р.К. Развитие ювенальной юстиции Республики Казахстан на современном этапе. Монография.	Караганда, 2012
80.	Джиембаев Р.К. Взаимодействие ОВД с институтами гражданского общества в сфере защиты прав граждан	Современные проблемы социально-экономических систем в условиях глобализации. Сборник научных трудов. Международная научно-практическая конференция, посвященная 140 летию НИУ «БелГУ». Белгород 2016 г.
81.	Джиембаев Р. К. Проблемы и некоторые организационные вопросы развития ювенальной юстиции в Республики Казахстан	Экономика и право № 19, 2008
82.	Взаимодействие ОВД Республики Казахстан с институтами гражданского общества в сфере защиты прав человека. Учебное пособие.	Караганда, 2016
83.	Сидорова Н.В. Конституционно-правовой статус прокуратуры Республики Казахстан.	Экономика и право Казахстана. 2005, №23
84.	Сидорова Н.В. Конституция прав и свобод гражданина.	Индустриальная Караганда. 27.08.2009 №100 (20807)
85.	Сидорова Н.В. Роль судебных и правоохранительных органов в	Актуальные вопросы

	обеспечении конституционной законности в процессе имплементации международных договоров в Республике Казахстан.	развития органов государственной власти и местного самоуправления в субъектах Российской Федерации: политические и правовые аспекты. Материалы международной научно-практической конференции. – Волгоград, 2010.
86.	Сидорова Н.В. Имплементация международных стандартов о правах женщин в Республике Казахстан	Вестник Карагандинского юридического института МВД РК им. Баримбека Бейсенова №1 2005
87.	Сидорова Н.В. Международные стандарты о правах человека и их соотношение с законодательством Республики Казахстан	Вестник Академии МВД РК «Становление прав и свобод человека в Республике Казахстан и проблемы их защиты в деятельности правоохранительных органов» - Алматы, 2005
88.	Сидорова Н.В. Международные стандарты прав человека	Обеспечение прав и свобод человека в деятельности государственных органов: Мат-лы республик. науч.-практ. конф. / Под ред. Д. Т. Кенжетаева. — Караганда: КЮИ МВД РК им. Б. Бейсенова, 2006. — 196 с.
89.	Сидорова Н.В. Имплементация Конвенции ООН против пыток или других видов жестокого или унижающего достоинство обращения и наказания в Республике Казахстан	Вестник КарГУ.- Караганда, 2010
90.	Ермекова З.Д. Защита прав и свобод человека и гражданина. Терминологический словарь.	Караганда, 2013
91.	Сидорова Н.В. Конституционные гарантии воплощения международных стандартов противодействия пыткам в Республике Казахстан	Права человека: глобализация и регионализация. Материалы международной научно-практической конференции. 22 апреля 2011 года. ФГОУ ВПО «Байкальский государственный университет экономики и права». – Иркутск, 2011
4. Ғаламтор көзі		
92.	Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайты	http://www.akorda.kz/
93.	Қазақстан Республикасы Парламентінің ресми сайты	http://www.parlam.kz/
94.	Қазақстан Республикасы Үкіметінің ресми сайты	http://ru.government.kz/kz/
95.	Қазақстан Республикасы Конституциялық Кеңесінің ресми сайты	http://ksrk.gov.kz/
96.	Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының ресми сайты	http://prokuror.gov.kz/rus
97.	Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының ресми сайты	http://sud.gov.kz/rus
98.	Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының ресми сайты	http://mvd.gov.kz/
99.	Қазақстан Республикасы Адам құқықтары жөніндегі Уәкілдің ресми сайты	http://www.ombudsman.kz/

2.8 Пән бойынша сабақ жүргізудің тақырыптық жоспары

№ п/ п	Тақырыптың аталуы	Барлығы	Аудиториялық сағат			БАОӨЖ	БАОЖ
			Дәріс	Семинар сабақ	Практикалық сабақ		
1	Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау полицияның қызметі және міндеті ретінде	9	1	1			7
2	Ішкі істер органдарының қызметінде жеке тұлғаның құқықтарын шектеу	9	1	1			7
3	Полиция және халықтың осал санаттары.	9	1	1			7
4	Қылмыстарды сотқа дейінгі тергеу процесіндегі адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету	9	1	1			7
5	Полицейлердің күш, арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдану процесіндегі құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету	9	1			1	7
Барлығы:		45	5	4		1	35

2.9. Сабақ жоспары

1-тақырып

Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау полицияның қызметі және міндеті ретінде

Дәріс жоспары – 1 сағат

1. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби мінез-құлықтарының этикалық негіздері.

2. Қазақстан Республикасының мемлекеттік механизміндегі полицияның орны. Адам құқығы саласындағы полицияның қызметінің негізгі бағыттары және стандарттары.

Дәріс тезистері

Кез келген қазіргі демократиялық қоғамда құқыққорғау органдары маңызды рөл атқаруда. Осыған байланысты олар заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету бойынша өз функцияларын жүзеге асыру үшін кең өкілеттіктерге ие. Полиция қызметкерлері өздерінің күнделікті кәсіби қызметінде адам құқықтары мен бостандықтарын тек қана тиянақты сақтай және құрметтей отырып жүзеге асырулары қажет.

Оған құқықтық негіз ретінде «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Заңының 2-бабының 7 тармағында күдіктілердің, айыпталушылардың және сотталған адамдардың, сондай-ақ Қазақстан Республикасы қылмыстық-атқару жүйесіндегі азаматтардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету; міндеті; 5-1-бабының 7-2 тармағында қылмыстар профилактикасы, азаматтардың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын, қоғамның және мемлекеттің мүдделерін қорғау, халық тарапынан сенім мәселелеріне басымдық беріп, өкілді органдар мен жұртшылық беретін сыртқы бағалау тетіктерін айқындай отырып, сыбайлас жемқорлық деңгейінің рейтингтік бағасын енгізіп, есептілік және қызметті бағалау жүйесін жетілдіреді, сондай-ақ азаматтық қоғам институттарымен ынтымақтастықтың әртүрлі нысандарын белгілейді делінген; 10-бабының 1 тармағының адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құқыққа қайшы қол сұғудан қорғауға; 30-тармағында «шет мемлекеттердің тиісті органдарымен, халықаралық ұйымдармен Қазақстан Республикасының тиісті халықаралық шарттары негізінде ынтымақтастық жасауға» өкілеттігі саналады деп белгіленіп отыр. Осыған байланысты құқыққорғау органдарының барлық іс әрекеттерінің талаптары этикалық және құқыққа сай сипатта болғандықтан, жекелеген қызметкерлер, лауазымды тұлғалар мен полиция қызметкерлері жалпы алғанда заңды, адам құқықтары мен адамзаттық абыройды сақтай отырып, өз қызметінің тиімділігін арттыруға ұмтылулары қажет. Полицияның тиімді іс әрекетін қамтамасыз ету бір жағынан кәсіпқой және техникалық жете білушілік мәселесі болып саналады. Бірақ та жете білушілік деңгейі қандай болмасын, осы жұмыстың сапалы тиімділігі қоғам тарапы жағынан белсенді қолдау мен

ынтымақтастықсыз ешқандай жетістікке апармайды. Осындай қолдау мен ынтымақтастықты, егер де құқықтық тәртіпті қорғау іс әрекеттері заңды және ізгілікті сипатта болған жағдайда табысқа жету және сақтау жеңілдеу болады. Полицияның негізсіз, қатаң, заңсыз іс әрекеттері халыққа үрей, сенімсіздік пен жеккөрушілік тудырады. Аталмыш әрекеттегі полиция қоғамның қолдауын пайдаланбайды және мұндай қолдауға лайық емес.

Қазіргі уақытта құқықтық тәртіпті қорғау органдарының рөліне баға беру қиын. Өйткені, біз тұрып жатқан әлемде өзгерістер көп және қоғамдық тәртіп жиі бұзылады. Сондықтан да қазіргі қоғамға құқықтық тәртіп ауадай қажет.

Полиция қызметкерлерінің лауазымды тұлғалар ретіндегі құқықтық тәртіпті сақтау бойынша борышы — заңға, сонымен қатар адам құқықтарын қорғауға және сақтауға жұмылдырылған заңдарға бағыну. Осыған байланысты құқыққорғау органдарының қызметкерлері адамзаттың абыройын құрметтеу принципін сақтаулары және бір адамда қалмастан барлық тұлғаларға қатысты адамның ажыратылмас құқықтарын танулары қажет.

Құқықтық тәртіпті қорғау аясындағы адамның құқықтарына қатысты халықаралық нормалар полиция қызметкерлерінің құқыққа сай іс әрекетіне толық негіз болып қызмет атқарады.

Құқыққорғау қызметі және қоғамдық тәртіпті сақтау маңызды принциптердің негізінде жүзеге асырылуы қажет:

- адамзаттың абыройын, құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу;
- заңдылық;
- ізгілік;
- жариялық;
- адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының бұзылуына жауаптылық.

Дәл осы принциптер полиция қызметкерлерінің құқыққа сай мінез-құлықтары үшін негіз болып табылады және олардан осындай мінез-құлыққа қатысты барлық нақты талаптар мен ережелер туындайды.

Құқықтық тәртіпті қорғау органдары қызметкерлерінің құқыққа сай мінез-құлықтарының маңызды принциптері – заңды құрметтеу, адамзаттық абыройды құрметтеу, сондай-ақ жеке тұлғаның құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу болып табылады.

«Полиция» — азаматтардың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін қылмыстық және өзге де құқыққа қайшы қол сұғудан қорғауға жұмылдырылған және заңмен белгіленген шекте, мәжбүрлеу шараларын қолдану құқығы берілген атқарушы биліктің мемлекеттік органдарының жүйесі.

«Құқықтық тәртіпті қорғау органдарының қызметкерлері» (құқықтық тәртіпті сақтау бойынша лауазымды тұлғалар) — адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын, өмірін, денсаулығын, қауіпсіздігін қорғау міндеті жүктелген, қоғамдық тәртіптің сақталуын және қорғалуын жүзеге асырушы тұлғалар. Әр түрлі елдерде оларды полицейліктер,

милиционерлер, құқыққорғау құрылымдардың (органдардың) қызметкерлері, ішкі істер органдары деп атайды.

«**Этика**» — мораль туралы ғылым, сондай-ақ жалпытанылған және кәсіпқой мінез-құлық ережесі.

«**Кәсіби нормалар және мінез-құлық ережесі**» адамның өзінің кәсібіне, кәсіби борышына және міндеттеріне, сонымен бірге ұжымына және қоғамға қатынасын белгілейтін моралдық-құқықтық нормалардың жиынтығы.

«**Деонтология**» — белгілі бір кәсіби міндеттерді атқаратын тұлғалардың борышы туралы ілім. Милицияның немесе полицияның деонтологиясы бар.

«**Ант**» — ант беру түріндегі этикалық сипаттағы салтанатты міндеттеме. Полиция қызметкері ант бере отырып, жақсылық пен жамандықтың арасында дербес және саналы түрде моралдық таңдау жасайды, өзі тұратын мемлекетке және адамдарға қызмет етуге бар күшін салады, ал керек болған жағдайда өз өмірін қиюға үлкен міндет алады.

Қазіргі уақыттағы құқыққорғау органдарының қызметіндегі негізгі қиыншылықтардың бірі халықтың сеніміне кіру, қылмыспен күресудегі қиындықтарға қарамастан қоғамға көмек көрсету қажеттілігімен айқындалады. Әрине қызметкерлердің жоғары біліктілігінсіз, сонымен бірге олардың өздерінің күнделікті қызметтерінде кәсіби этика ережелерін сақтамай жетістікке жетулері мүмкін емес.

Этикалық ережелер әр бір кәсіп үшін бар, бірақ та құқыққорғау органдарының қызметкерлері үшін аталмыш этикалық ережелер ерекше маңызды, себебі құқықтық тәртіпті қорғау қызметкерлерінің қызметі әрқашан халықтың назарында және өзге кәсіптерге қарағанда қоғам мен мемлекет тарапынан көз жазбайтын және тұрақты назарында болады.

Бұл біріншіден, полиция қызметкерлерінің өздерінің кәсіпқой қызметтерін жүзеге асыру кезінде дәрігерлер, педагогтар, адвокаттар сияқты адамның жеке өміріне араласуларымен байланысты болады. Бірақ олардан айырмашылығы тек қана құқықтық тәртіпті қорғау органдары қызметкерлері адамның жеке өміріне мәжбүрлеп кіру құқығы бар. Яғни, құқыққорғау органдарының кәсіби қызметтері 1979 жылғы 17 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясында қабылданған Құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды тұлғалардың мінез-құлық кодексі преамбуласында айтылғандай, жекелеген тұлғалардың, сондай-ақ жалпы барлық қоғам өмірінің сапалығына тікелей әсер етеді.

Екіншіден, құқықтық тәртіпті қорғау органдарының әрбір қызметкері үлкен билікке ие болып қана қоймай, сонымен бірге оның өзі мемлекеттік билік органының өкілі болып табылады. Әрі полиция халықпен тікелей сайланатын елдерде, яғни муниципальдық басқару органдарына бағынатын елдерде оның қызметкерлері жұртшылықтың көз алдында болады.

Осының барлығы құқыққорғау органдары қызметкерлерінің кәсіби мінез-құқының этикалық негізінің ерекшелігін алдын ала белгілейді.

Атап айтқанда, кәсіпқой мінез-құлықтың этикалық ережесі ең алдымен антта мазмұндалады — зор дүниетанымдық көзқараста қаланған оған құқықтық

тәртіпті қорғау органдарының қызметкерлері салтанатты ант береді. Құқыққорғау органдарының қызметкерлері анттың мәтінін баяндай отырып, сенімді түрде моральдық-этикалық таңдау жасайды. Ол өзіне алдау-арбаудан, заңсыздықтан және қорлықтан кінәсіздер мен әлсіздерді қорғауға және халықтың осал санаттарын — әйелдерді, балаларды, қарттарды, босқындарды, мүгедектерді және т.б. қорғаусыз қалдырмауға міндет алады. Сонымен бірге ол өзін өмірлік жағдайсыздыққа байланысты кінәламайды. Ант арқылы барлық құқыққорғау қызметінің моральдық сипаты, оның өнегелік-этикалық мазмұнының негізі қаланады.

Осыған байланысты, 2005 жылғы 3 мамырда Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің ар-намыс кодексі туралы» Жарлығы қабылданды. Онда мемлекеттік қызмет атқару қоғам мен мемлекет тарапынан ерекше сенім білдіру болып табылады және мемлекеттік қызметшілердің адамгершілігіне және моральдық-этикалық бейнесіне жоғарғы талаптар қояды делінген.

Азаматтармен және заңды тұлғалармен қарым-қатынастарда мемлекеттік қызметшілер:

1) азаматтардың мемлекет институттарына сенімін нығайтуға ықпал етуге;

2) қарапайымдылық танытуға, өзінің лауазымдық жағдайын, соның ішінде көлік, сервис және өзге де қызметтерді алу кезінде, баса көрсетпеуге және пайдаланбауға;

3) өзінің іс-әрекеттерімен және шешімдерімен қоғам тарапынан негізді сынға ұшырамауға, сынағаны үшін қудалауға жол бермеуге, оған төзімділікпен қарауға, оң сын-ескертпелерді кемшіліктерді жою мен өзінің кәсіби қызметін жақсарту үшін пайдалануға;

4) өтініштерді қарау кезінде төрешілдік пен сөзбұйдаға салу көріністеріне жол бермеуге, олар бойынша белгіленген мерзімде қажетті шаралар қолдануға;

5) шығу тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайларына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге қарым-қатынасына, сеніміне, тұрғылықты жеріне немесе кез келген өзге де жағдайларға қарамастан адамның және азаматтың ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеуге;

6) жалпы қабылданған моральдық-этикалық нормаларды сақтауға, мемлекеттік тілге және басқа тілдерге, Қазақстан халқының салттары мен дәстүрлеріне құрметпен қарауға;

7) сыпайы және әдепті болуға тиіс.

Қазақстан Республикасы ІІМ 2011 жылғы 28 мамырдағы «Қазақстан Республикасы ІІО қызметкерлерінің қызмет этикасы ережелері туралы» бұйрығында Қазақстан Республикасы ІІМ адам мен азаматтың өмірі мен денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын қорғау, заңдылық пен құқықтық тәртіпті қолдау жөніндегі басым міндеттерден шыға отырып, іргелі жалпы адами және кәсіби адамгершілік құндылықтарды, азаматтық және қызметтік

борыш талаптарын негізге ала отырып, Қазақстан Республикасы ПО қызметкерлерінің ар-намыс кодексін қабылдайды.

Құқыққорғау органдарының кәсіпқой және этикалық мінез-құлық ережесінің нормативтік-құқықтық түрінің бекітілуі бір жағынан халықаралық нормалар мен принциптер, екінші жағынан мемлекеттік және ұлттық жиынтығын құрайды.

Халықаралық деңгейде 1979 жылғы 17 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясында қабылданған Құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды тұлғалардың мінез-құлық кодексі ерекше маңызды болып табылады. Онда Адам құқықтарының жалпы декларациясында, Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіде, Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіде, Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық түрлерін жою туралы Конвенцияда, Бала құқықтары туралы Конвенцияда көрсетілген басымды принциптерді мойындайтын барлық елдердегі құқықтық тәртіпті қорғау органдары қызметкерлерінің қызметінің белгілі бір өмірлік ағысы тұжырымдалған.

Аталған құжатта «құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды тұлғалар» ұғымы белгіленген. Оның тағайылымы азаматтар мен қоғамды қайдан шыққанына қарамастан, жоғары жауапкершілікке сәйкес қылмыстық қол сұғушылықтан «қорғау және қызмет ету».

Құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды тұлғалардың қызметі адам құқықтарын тиянақты сақтау және құрметтеу түрінде жүргізілуі қажет. Осы кодекстің 2-бабында айтылады:

Құқықтық тәртіпті қолдау бойынша өз міндеттерін атқару кезінде лауазымды тұлғалар адамзаттық ар-ожданدى құрметтейді, қорғайды және барлық тұлғаларға қатысты адам құқықтарын қолдайды және қорғайды.

Кодекстің 4-бабы құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды тұлғалармен алынған құпия мәліметтер құпиялық болуы керек, егер міндеттердің орындалуы немесе сот төрелігінің мүдделері өзгені талап етпеген жағдайда; берілген бап құқықтық тәртіпті қолдау бойынша қандай да бір сыбайлас жемқорлық актісін жасауға тыйым салады, ал 8-бап көздейді, олар мінез-құлық заңын және Кодексті құрметтеуі қажет, сондай-ақ олардың кез келген бұзылуына тосқауыл болу қажет. Құқыққорғау органдарының қызметкері аталмыш кодекстің кез келген бұзушылықтарын хабарлаулары қажет.

Атап айтқанда, құқықтық тәртіпті қолдау бойынша лауазымды адамдардың мінез-құлық кодексі адам құқықтарын сақтауда жәрдемдесу және қорғау бойынша құқықтық міндеттемелерді орындауға қатысты басшылық ететін этикалық кодекс ретінде қарастыруға болады. Ол құқықтық тәртіпті қорғау органдарының қызметкерлеріне арналған ұлттық этикалық кодексті өңдеуге басты негіз болып қызмет етеді.

Сонымен бірге, мысалы құқықтық тәртіпті қорғау органдары қызметкерлерінің жеке жауапкершілік мәселелері бірнеше құжаттарда қарастырылады. Азаптау және өзге де қатал адамгершіліксіз немесе абыройын

қорлайтын қарау мен жазалау түрлеріне қарсы Конвенцияның 2-бабының 3-тармағында айтылады: «Жоғары тұрған бастықтың немесе мемлекеттік биліктің бұйрығы азаптаудан ақтайтын дәлел болып табылмайды». Берілген ереже кез келген мемлекеттік лауазымды тұлғаға және де полиция қызметкеріне таралады.

Құқыққорғау құрылымы қызметкерлеріне тағайындалатын халықаралық этикалық принциптер мен талаптар, негіз қалаушы және кейбір жағдайда жалғыз ғана болып табылады. Бірақ көптеген елдерде арнайы актілерде — Кодекстерде тұжырымдалған құқықтық тәртіпті қорғау органдары қызметкерлерінің ұлттық этикалық нормалары маңызды рөл атқарады. Ұлттық-мемлекеттік нормативтік ережелердің болуы, олардың түрлері, сипаты әрбір мемлекеттің конституциялық-құқықтық даму ерекшеліктерімен, ішкі саяси дағдарыспен, дәстүр және әдет ғұрыппен тікелей байланысты болады.

Мысал ретінде Францияның ұлттық полициясының деонтология Кодексі қарастыруға болады. Аталған кодексте «Ұлттық полиция мемлекеттің барлық аумағында республикандық институттардың бостандығы мен қорғау кепілдігін, тұрақтылық пен қоғамдық тәртіпті сақтау және азаматтар мен мүлікті қорғауды қамтамасыз етеді». Ресей Федерациясының ПО қатардағы және басшылық құрамының ар-намыс кодексінде полицияның әрбір қызметкері «азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын, өмірін, денсаулығын, меншікті, қоғам және мемлекеттің мүддесін қылмыстық және өзге де құқыққа қайшы қол сұғушылықтан қорғауға жеке жауапкершілікті терең ұғыну» қажет деп белгілейді.

Мінез-құлықтың этикалық және заңдық нормалары:

Адам құқықтары бойынша стандарттар:

1. Адам құқығы адамзаттық абыройдан пайда болады.
2. Құқықтық тәртіпті сақтау бойынша лауазымды тұлғалар заңды әрқашан сақтайды және құрметтейді.
3. Құқықтық тәртіпті сақтау бойынша лауазымды тұлғалар өздеріне заңмен жүктелген міндеттерді тұрақты орындайды.
4. Құқықтық тәртіпті сақтау бойынша лауазымды тұлғалар қандай да бір сыбайлас жемқорлық актісін жасамайды. Сонымен қоса олар кез келген осындай актіге жол бермейді және олармен күреседі.
5. Құқықтық тәртіпті сақтау бойынша лауазымды тұлғалар адамзаттың абыройын қорғайды және құрметтейді. Барлық тұлғаларға қатысты адам құқықтарын алаламай қорғайды және сақтайды.
6. Құқықтық тәртіпті сақтау бойынша лауазымды тұлғалар адам құқықтарын қорғайтын және сақтайтын заңдардың, кодекстердің, принциптердің бұзылғандығы туралы баяндайды.
7. Полицияның барлық әрекеттері заңдылық принципін сақталуымен, қажеттілікпен, кемсітушіліктің болмауымен және ізгілікпен жасалады.

Әдебиеттер:

1-11, 41, 82-85,90-97

1-тақырып

Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау полицияның қызметі және міндеті ретінде

Семинар – 1 сағат

Сұрақтары

1. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби мінез-құлықтарының этикалық негіздері.
2. Қазақстан Республикасының мемлекеттік механизміндегі полицияның орны. Адам құқығы саласындағы полицияның қызметінің негізгі бағыттары және стандарттары.
3. Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғаудағы полицияның қызметінің ролін мазмұндау.
4. Шет мемлекеттерінің полицияның қызметінің ролін салыстырмалы талдау жаасап айту.

Тапсырмалары

Семинар сұрақтары бойынша дәріс материалдарды, оқулықтарды және өзге әдебиеттерді пайдалана отырып дайындалу

Тапсырмаларды орындау бойынша әдістемелік ұсыным

Білім алушытар семинар сабағына дайындық кезінде: жеке тұлғаның құқықтық мәртебесін, оның элементтерін білуі қажет. Адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарының ұғымы. Адам және азаматтың жеке құқықтары мен бостандықтары, ерекшелігі, құқықтық кепілдігі. Адамға тиесілі құқықтар мен бостандықтардың табиғатынан берілген және бөлінбес сипатын. Қазақстан Республикасындағы адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету механизміндегі полицияның орнын. Полиция қызметінің негізгі бағыттары және адам құқығы аясындағы стандарттар.

Жеке тұлғаға, тұрғын үйге, қолсұғылмаушылық, жүріп-тұру еркіндігі және адамның өзге де құқықтары мен бостандықтары. Қазақстан Республикасы ІІО адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау бойынша қызметі.

Полиция қызметкерлерінің атыс қаруын, арнай құралдарды және күш қолдануларды қолдануы аясындағы халықаралық стандарттар. Полиция қызметкерлерінің атыс қаруын, арнай құралдарды және күш қолдануларды қолдану ережесі мен принциптері туралы Қазақстан Республикасы заңнамасы. Полиция қызметкерлерімен заңсыз күш қолданумен бұзылған адамның негізгі құқықтары мен бостандықтары.

Ішкі істер органдары қызметкерлерінің кәсіби мінез-құлықтарының этикалық негіздері. Жеке тұлғаның құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жағдайы ретінде ішкі істер органдары қызметкерлерінің құқықтық санасы. Құқықтық сананың төмендеуі және Қазақстан

Республикасы ІІО қызметкерлерінің құқықтық санасын дамытудың негізгі жолдары.

Әдебиеттер:

1-11, 41, 82-85,90-97

1-тақырып.

Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау полицияның қызметі және міндеті ретінде

БАӨЖ – 7 сағат

Тапсырмалар

1. Семинар сабақтарының сұрақтарын дайындау.
2. Тақырып бойынша глоссарий құрау.
3. Нормативтік-құқықтық актілерді конспектiлеу.
4. Тестіге дайын болу.

Әдебиеттер:

1-11, 41, 82-85,90-97

2-тақырып.

Ішкі істер органдарының қызметінде жеке тұлғаның құқықтарын шектеу

Дәріс жоспары – 1 сағат

1. Жеке тұлғаның құқығын шектеу ұғымы, құқық шектеудің құқықтық негіздері және құқықтық механизмдері.
2. Тергеуші және анықтаушының процессуалдық қызметіндегі құқықтық шектеу.
3. Адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын төтенше жағдайлар кезінде шектеу.

Дәріс тезистері

Құқықтарды қолдану адамның бостандықтағы шекарасы мен шамасын белгілейтін құқықпен, ізгілік, ынтымақтастық, өнгелік принципімен белгіленген шектеулерімен, жауапкершілігімен ұштасады.

Құқықтық шектеулер — бұл құқықтағы белгіленген шекаралар, оның шегінде субъектілер әрекет етулері қажет.

Әдебиеттерде «құқықтық шектеу» ұғымы түсіндірілмейді. Осыған байланысты оған қатарлас «құқық шегі» термині қолданылады. Сонымен қатар құқықтық шектеу термині халықаралық құжаттарда да аса кеңінен қолданылмайды. Мысалы, адам құқықтарының жалпы Декларациясында, азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пактіде, экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық Пактіде, Копенгаген жиналысы құжатында. Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық кеңесінде «шектеу», адам құқықтары туралы Американдық Конвенцияда «кепілдікті

тоқтату», адамның құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау Еуропа Конвенциясында «шектеу» және «өз міндеттерінен бас тарту» терминдері қолданылады.

Бірақ, осыған қарамастан, барлық терминдердің түпкі мақсаты бір жерден шығады. Халықаралық шарттарда және ішкі заңдарда бұл жағдайлар анық баяндалады.

Құқықтық шектеулер келесі белгілерді сипаттайды:

1. Субъектілердің жеке мүдделерін жүзеге асыру үшін қоғамның мүддесін қорғауды қанағаттандыруға бағытталған қолайсыз жағдайлар (қауіп-қатер немесе белгілі бір құндылықтарды айыру).

2. Жағымсыз сипат (көбінесе мәжбүрлеу, күш көрсету құралдарын қолдану).

3. Бостандық деңгейін төмендету, бұл ендеше адам құқығын төмендету деген сөз. Субъектінің мінез-құлқында белгілі бір «шекке» дейін әр түрлілік туғызатын міндеттер, тыйым салу, қорғау және жазалау шаралары арқылы жүзеге асады.

4. Қоғамдық қатынасты, жеке және ұжымдық қауіпсіздікті қорғауға бағыттылық.

Бұл пікір адам құқықтарының жалпы Декларациясының 29-бабында қарастырылған: «Әр адам өзінің құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыру кезінде басқалардың құқықтары мен бостандықтарын тиісінше тану және құрметтеуді қамтамасыз ету, сонымен бірге демократиялық қоғамдағы моральдың, қоғамдық тәртіптің әділетті талаптарын қанағаттандыру мақсатында тек заңмен белгіленген шектеулерде ғана тартылуы қажет».

Құқықтық шектеулер азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пактінің 19-бабында адам өзінің пікірін қалтқысыз ұстануы, осы пікірін баспасөзде жазбаша, ауызша немесе өз таңдауы бойынша өзге де тәсіл арқылы қолдана алатындығы көзделген. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пактінің 19-бабының 3-тармағында осы құқықтарды пайдалануда ерекше міндеттілік пен жауапкершілік артады. «Бұл негізінде кейбір шектеулермен байланысты болады, бірақ та заңмен белгіленуі тиіс және қажетті болып табылады:

а) басқа тұлғалардың құқықтары мен атағын құрметтеу үшін;

б) мемлекеттік қауіпсіздікті, қоғамдық тәртіпті, денсаулықты немесе халықтың өнегелігін қорғау үшін.

Дәл осындай талаптар азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пактінің 21 және 22 баптарында көрсетілген.

Біріккен Ұлттар Ұйымының адам құқықтары жөніндегі комитеті осы баптардағы белгіленген ережелерді былай сипаттайды: осындай шектеулер «заңмен белгіленуі» қажет (19-баптың 3-тармағы), «заңға сәйкес» белгіленуі қажет (21-бап), немесе «заңмен көзделеді» (22-баптың 2-тармағы). Сонымен қатар, шектеулер «қажеттілікті» болуы қажет (19-баптың 3-тармағы) немесе «демократиялық қоғамда қажетті» (21 және 22 баптар). Атап айтқанда, кез келген шектеулер 19-баптың 3 (а) немесе (б) тармағында, 22-бапта, 22-баптың

2-тармағында ескерілген жағдай заңның мақсатына жету айғағы болу қажет. Пактінің 20-бабы өзінің табиғаты бойынша өте ерекше болып келеді, себебі онда шектеуге жол беріліп қана қоймай, сондай-ақ қатысушы мемлекеттердің сөз бостандығына белгілі бір шектеу қоюларын міндеттейтін ереже бар, оның ішінде соғыс насихатына және кемсітушілікке, жаугершілікке немесе зорлық-зомбылыққа азғырушылықпен байқалатын өшпенділік факторларына тыйым салу.

Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық Пакт көрсетілген құқықтардың табиғатына сәйкес келеді және тек демократиялық қоғамдағы жалпы молшылыққа қолғабыс ету мақсатында шектеуге жол бере алады (4бап).

Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы Еуропа Конвенциясының 11-бабының 2-тармағы жариялайды: «Заңмен көзделген және тәртіпсіздік пен қылмыстың алдын алу және денсаулық пен өнегелікті қорғау немесе басқа тұлғалардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау мақсатында демократиялық қоғамдағы мемлекеттік қауіпсіздік пен қоғамдық тұрақтылық мүдделігіне қажетті осы құқықтарды жүзеге асыру ешқандай шектеулерге жатпайды».

Сонымен қатар Қазақстан Республикасы Конституциясының 39-бабының 1-тармағы құқықтар мен бостандықтарды шектеу негізін белгілейді: «Адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтары конституциялық құрылысты қорғау, қоғамдық тәртіпті, адамның құқықтары мен бостандықтарын, халықтың денсаулығы мен имандылығын сақтау мақсатына қажетті шамада ғана және тек заңмен шектелуі мүмкін».

Қорытып келгенде, адам құқықтары мен бостандықтарын шектеуге байланысты мынадай анықтама бере аламыз - бұл адамгершілік, өзара түсінушілік және адамдардың бостандықтарының шегін сақтауды қамтамасыз ету үшін көзделген қажетті болып келетін аса маңызды құралдар және моральдық, сондай-ақ нормативті құқықтық талаптар.

Әдебиеттер:

1-11, 16-23, 43-60, 90-97

2-тақырып.

Ішкі істер органдарының қызметінде жеке тұлғаның құқықтарын шектеу

Семинар – 1 сағат

Сұрақтары

1. Құқық шектеудің конституциялық-құқықтық механизмдері.
2. Құқық шектеудің әкімшілік-құқықтық механизмдері.
3. Құқық шектеудің қылмыстық іс жүргізу механизмдері.

Тапсырмалары

Семинар сұрақтары бойынша дәріс материалдарды, оқулықтарды және өзге әдебиеттерді пайдалана отырып дайындалу

Тапсырмаларды орындау бойынша әдістемелік ұсыным

Білім алушытар жеке тұлғаның құқығын шектеу ұғымын, құқық шектеудің құқықтық негіздері және құқықтық механизмдерін білуі қажет. Құқық шектеудің конституциялық-құқықтық механизмдері, құқық шектеудің әкімшілік-құқықтық механизмдері, құқық шектеудің қылмыстық іс жүргізу механизмдері, құқық шектеудің жедел-іздігіру механизмдері.

Өз бетінше қамауға алуға жол бермеу. Әділ сот төрелігін жүргізу. Ұсталған тұлғалардың құқықтары. Әділетті, тиянақты сот талқысына құқылық, кінәсіздік презумпциясы. Құлдыққа, мәжбүрлеу еңбегіне тыйым салу. Еркін жүріп-тұруға құқылық. Әрбір мемлекет шегінде тұрғылықты жерді таңдау бостандығы. Тұрғын үйге тіркеу. Мемлекеттен келу және кету. Азаматтық алу құқығы. Азамат, елші, апатрид, бипатрид. Шетел азаматы.

Жеке және отбасы өміріне қол сұғылмаушылық құқығы. Жеке өмір. Хат жазысу құпиялығы. Отбасылық және жеке құпия. Тұрғын үйге қол сұғылмаушылық. Еркін жүріп-тұруға құқылық. Мемлекет шегінде тұрғылықты жерді еркін таңдау. Қазақстан азаматтарын тіркеу. Босқындар, шарасыздан көшіп-қонушылар. Адамды оның келісімінсіз медициналық және ғылыми зерттеуге тартуға тыйым салу.

Білім алушытар ішкі істер органдары қызметкерлерінің тәжірибе жүзінде іске асырылып жатқан құқықтық шектеулерге байланысты көрсетіліп отырған тергеу-анықтау, әкімшілік-құқықтық, жедел-іздігіру қызметіндегі шектеулерге мысалдар келтіріп, нормативтік құқықтық актілерге сүйенулері қажет.

Тергеуші мен анықтаушының іс жүргізу қызметіндегі құқық шектеу. Қазақстан Республикасы ІІО әкімшілік-құқықтық қызметіндегі құқық шектеу. Қазақстан Республикасы ІІО жедел-іздігіру қызметіндегі құқық шектеу. Қазақстан Республикасы ІІО қызметіндегі заңдылық принципі.

Әдебиеттер:

1-11, 16-23, 43-60, 90-97

2-тақырып.

Ішкі істер органдарының қызметінде жеке тұлғаның құқықтарын шектеу

БАӨЖ – 7 сағат

1. Семинар сабақтарының сұрақтарын дайындау.
2. Тақырып бойынша глоссарий құрау.
3. Өткен тақырыптар бойынша тестілеуге дайын болу.

Әдебиеттер:

1-11, 16-23, 43-60, 90-97

3-тақырып.

Полиция және халықтың осал санаттары

1. Халықтың осал санаттарының құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау саласындағы Қазақстан Республикасының заңнамасы мен халықаралық стандарттары.

2. Бала құқықтары туралы Конвенция және «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының заңы.

3. Ішкі істер органдарының қызметіндегі әйелдердің құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету.

Дәріс тезистері

Қазіргі қоғамда бейбіт уақытта да, төтенше жағдайларда да құқықтары жеткілікті түрде қорғалмаған халықтың белгілі бір топтары бар. Мұндай топтарға ең алдымен әйелдер, кәмелетке толмағандар, босқындармен шарасыздан қоныс аударушылар, соның ішінде саяси баспана берілген тұлғалар. Балалар адам құқықтары туралы білім алып, адам құқықтары проблемаларын түсіне бастайды, құқықты қорғауға және теңсіздік пен ар-намысқа ізгілікпен қарауға қажет дағдылар мен қасиеттерді бойына сіңіреді.

Сондықтан адам құқықтарын оқыту кез келген білім беру процесінде басты роль атқаруы тиіс. БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясы балаларды адам құқықтарымен таныстырудың баға жетпес құралы болып табылады. Бала құқықтары туралы конвенцияда балаларға тікелей қатысты адам құқықтары анықталған.

Бала құқықтарын зерделеу және қолдану балаларға адам құқықтарының негізін түсінуге, құқықтарды жеткізуші өздері екенін түсінуге, осы құқықтарды өзінің ортасына бейімдеуге және қолдануға көмектеседі. Бұл балаларды адам құқықтарына оқытудың басты мақсаты.

Конвенция преамбуласында Біріккен Ұлттар Ұйымының Жарғысында жария етілген қағидаттарға сәйкес қоғамның барлық мүшелеріне тән қадір-қасиетін, теңдей және ажырамас құқықтарын тану жер бетінде бостандықты, әділдікті және бейбітшілікті қамтамасыз етудің негізі болып табылатынын, Біріккен Ұлттардың халықтары Жарғыда өздерінің адамның негізгі құқықтарына, жеке адам баласының қадір-қасиеті мен құндылығына деген сенімін қуаттағанын және кең ауқымды бостандықта әлеуметтік прогреске және өмір сүру жағдайларын жақсартуға жәрдемдесуге бекем бел буғанын айтады.

Преамбулада балалардың ерекше қамқорлық пен көмекке құқылы екені, бала қоғамда өздігінше өмір сүруге толық дайын болуға және Біріккен Ұлттар Ұйымының Жарғысында жария етілген идеалдардың, әсіресе, бейбітшілік, қадір-қасиет, төзімділік, еркіндік, теңдік және ынтымақтастық рухында тәрбиеленуге тиіс екені туралы айтылған.

Конвенцияда баяндалған нормалар мен міндеттемелердің мақсаты елдегі заңнамаға, саясатқа және бағдарламаларға, сондай-ақ халықаралық, ұлттық, үкіметтік немесе үкіметтік емес ұйымдар мен органдарға, олардың балаларға қатысты қызметтеріне бағыт-бағдар беру.

Конвенцияда бала құқықтарының тізбесімен қатар мемлекет тарапынан балаға қатысты мойындалуы тиіс міндеттемелердің тізімі берілген. Бұл міндеттемелер тікелей болуы мүмкін, мысалы, білім алу үшін мүмкіндік беру немесе жасы кәмелетке толмағандарға қатысты әділ сот жүргізу және жанама түрде болуы мүмкін, мысалы, ата-аналарға, отбасының басқа да мүшелеріне немесе асыраушыларға өздерінің басты рөлдерін ойнауға және тәрбиешілер мен қорғаушылар міндеттерін орындауға мүмкіндік беру.

Басқаша айтқанда, Конвенцияның балаларға әсерін ең алдымен үкіметтің, содан кейін халықаралықтан жергіліктіге дейінгі мекемелер мен ұйымдардың қалай қабылдағаны арқылы бағалауға болады. Яғни, прогресс туралы ұлттық заңдар мен саясаттың сипатына, сондай-ақ оларды жүзеге асыру үшін талап етілетін құрылымдар мен тетіктердің болуына, тиімділігіне қарай бағалауға болады. Конвенция еш уақытта «балаларды босату хартиясы» болған емес, оның мазмұны да еш уақытта отбасының маңыздылығын түсірген емес.

Конвенция адам құқықтарының ауқымды түрлерін қамтиды. Бұрын адам құқықтары бір жағынан азаматтық және саяси болып сыныпталса, екінші жағынан экономикалық және әлеуметтік, мәдени болып сыныпталды. Алайда 4-бап осы санаттарға қатысты, дегенмен баптар осы қағидат бойынша бөлінбеген. Конвенцияның бүкіл мәні – барлық құқықтардың бір-бірін толықтыратынын көрсету, ЮНИСЕФ балалардың «өмір сүруі және дамуы» деп көрсететін қағидасын қамтамасыз ету. Конвенцияда қамтылған құқықтардың барлық түрі үш бағытта көрсетілуі мүмкін: есім, азаматтық алудан бастап, медициналық-санитарлық көмекпен пен білім алудан аяқталатын өмір сүру мен дамуды қамтамасыз ету, қорғау (азаптау, қанау, еріксіз бас бостандығынан айыру, негізсіз отбасы қамқорлығынан айыру сияқты белгілі әрекеттерден), қатысу (жеке басының өміріне және қоғамдағы өміріне қатысты шешімдерге).

Конвенцияда басты үш жаңалық бар.

Біріншісі, балалар үшін «қатысу құқықтары» ұғымын енгізу және балаларға өздерінің құқықтары туралы ақпараттану маңыздылығын мойындау. Екіншісі, Конвенция бұрын халықаралық құжаттарда мүлде қаралмаған мәселелерді көтереді: қатыгездіктен және пайдаланудан жәбір көрген балалардың оналуға құқықтары және үкіметтің балалардың денсаулығына зиян келтіретін дәстүрлі практиканы жоюға қадамдар жасау міндеті. Үшіншісі, бұрын заңдық жағынан міндеттелмейтін мәтіндерде кездеспейтін қағидаттар мен нормаларды қосады, атап айтқанда, бала/қыз асырап алуға және жасы кәмелетке толмағандарға қатысты әділ сот жүргізуге қатысты мәселелер.

Бүгінгі күні әлемнің барлық елдерінде дерлік балалардың жағдайы осы елдердің үкіметтерін балаларды қорғауға және олардың құқықтарының толықтай жүзеге асырылуын қадағалауға ресми түрде міндеттеу арқылы жақсаруы мүмкін. Конвенция қағидаттары үкіметтердің өз міндеттерін орындау барысына қарай балалардың күнделікті өміріне өзгерістер енгізеді.

Конвенция мынадай басты қағидаттарға ықпал етеді:

Мемлекеттер әрбір баланың осы Конвенциямен көзделген, оның ата-анасының немесе қамқоршысының қандай да бір кемсітушіліксіз нәсіліне, түр-

түсіне, жынысына, тіліне, дініне, саяси немесе өзге де сенім-нанымдарына, ұлттық, этникалық немесе әлеуметтік шығу тегіне, мүліктік жағдайына, баланың денсаулығының және туылуының жай-күйіне немесе өзге де жағдайларына қарамастан, барлық құқықтарын қамтамасыз етулері тиіс (2-бап).

Жеке, мемлекеттік немесе қоғамдық нысандағы мекемелердің, соттардың, әкімшілік немесе атқарушы органдардың балаларға қатысты қолданатын іс-әрекеттерінің бәрінде де ең бірінші кезекте баланың мүддесі тұруы тиіс (3-бап).

Әрбір баланың өмір сүруге, есім, азаматтық алуға, өзінің ата-анасын білуге, олардың қамқорлығына ие болуға деген ажырамас құқығы бар. Мемлекет оның тірі қалуына, денелік, ойлық, рухани, әлеуметтік және мәдени дамуды қоса жан-жақты дамуына кепілдік беруі тиіс (6-бап).

Бала тыңдалу құқығына ие. Балаларға өмірге қатысты барлық мәселелерді шешуге, өз пікірін еркін жеткізуге мүмкіндік берілуі тиіс (12-бап).

Конвенцияда мынадай маңызды құқықтар берілген.

Азаматтық құқықтар мен еркіндік. Әрбір бала туылған сәттен бастап есім, азаматтық алуға құқығы бар, мемлекет оны тиісті құжатпен қамтамасыз етуге міндетті. Балалар ойын еркін жеткізуге құқылы, мемлекет олардың ойлау, ар-ождан және дін бостандығына, ата-анасының қамқорлығына ие болуға деген құқығын құрметтеуі тиіс. Балалар, сондай-ақ, араласу бостандығына құқылы және олардың жеке өміріне қол сұғушылықтан қорғалуы тиіс. Сонымен қатар, ешқандай бала зорлық-зомбылыққа, қорлауға, қатыгез, кемсітетін, адамшылыққа жатпайтын жәбірлеуге және жазалауға ұшырамауы тиіс. 18 жасқа толмаған жеткіншекке үкім кесу барысында өлім жазасы мен еркіндікке шығу құқығынан толық айырған өмірлік бас бостандығынан айыру жазасын қолдануға тыйым салынған.

Отбасы және тәрбие. Конвенция балаларды тәрбиелеу үшін бастапқы және негізгі жауапкершілікті олардың ата-аналарына жүктейді және мемлекеттің оларды осы жағдайда қолдауын көздейді. Балаларды ерекше жағдайлардан басқа жағдайларда, ата-аналарының ықтиярынсыз, құзырлы органдардан басқа органдарда, қолданыстағы заңдарға қатаң сәйкестікте болмаған жағдайда ата-аналарынан айыруға болмайды. Ата-анасы еріксіз айрылған жағдайда балалар ата-анасының екеуімен де қарым-қатынаста болуға құқылы. Бала мен ата-ана от басын біріктіру немесе өзара қарым қатынастарын нығайту мақсатында кез келген елден шығып өз еліне келуге құқылы. Ата-аналар балаларының лайықты өмір деңгейін қамтамасыз етуге жауапты, ал мемлекет сол жауапкершіліктің орындалуына кепілдік беруі тиіс. Конвенция мемлекетке отбасыларынан айрылған балаларды арнайы қорғауды қамтамасыз етуді міндеттейді. Мысалы, уәкілетті органдардың рұқсатымен бала немесе қыз асырап алу жүргізілуі мүмкін жерлерде. Мемлекет балалардың ұрлануын немесе ата-аналарының, не болмаса үшінші адамдардың оларды шетелде ұстап отыруын алдын алуға және жоюға; балаларды қиянат көрсетудің және кемсітудің барлық түрлерінен қорғауға міндетті. Балалар қарулы қақтығыстың, қорлаудың, кемсітудің, немқұрайлы қараудың немесе пайдаланудың құрбаны болған жағдайда, мемлекет олардың қалпына келуін және қоғамға әлеуметтік

қосылуын жеңілдететін емделу мен сауығудың тиісті көмегін алатынына кепілдік беруі тиіс. Сонымен қатар, мемлекет емдеуге немесе сауықтыруға жіберген бала ахуалының үнемі бағаланып отыруына құқы бар.

Балалардың денсаулығы мен әл-ауқаты. Әрбір бала өмір сүруге құқылы, қатысушы мемлекеттер баланың тірі қалуына және дамуына, денсаулық сақтаудың ең жоғары қол жетімді стандартына құқығына ең жоғары кепілдік беруі тиіс. Мемлекеттер денсаулық сақтаудың алғашқы, алдын алу, денсаулық сақтау саласындағы қоғамдық білім беру және балалар өлімін азайту жұмыстарына баса назар аударуы керек. Олар бұл салада халықаралық ынтымақтастықты барынша қолдап-қуаттауы және ешқандай бала жоғары сапалы сауықтандыру қызметінен алыстатылмау үшін қолдан келгеннің бәрін жасауы керек. Дамуында ауытқулары бар балалар мамандандырылған қатынасқа, емдеуге, білім беруге және қамқорлыққа ие болуға құқылы. Балалар әлеуметтік қамсыздандыру саласы тарапынан да көмек алуға құқылы. Қатысушы мемлекеттер ата-аналары жұмыс істейтін балалардың балалық шақты қорғау қызметтерін пайдалану құқығына кепілдік беру үшін барлық қажетті шараларды қабылдауы тиіс. Қатысушы мемлекеттер әр баланың дене бітімі, ақыл-есі, рухани, имандылық және әлеуметтік тұрғыдан қажетті өмір деңгейіне құқығын мойындайды.

Білім алу, бос уақыт және демалыс.

Балалар білім алуға құқылы, мемлекеттің міндеті бастауыш білімнің еркін және міндетті болуына, мектеп тәртібі баланың ар-намысын құрметтеуге бағытталуына, білім берудің мақсаты адамның жеке тұлға ретінде дамуына, оның ақыл-есін, дене бітімдік қабілеттерін барынша толық дамытуға бағытталуына кепілдік беру. Білім беру ата-анасын, төл мәдениетінің құндылықтарын, ана тілін және адамзат құндылықтарын құрмет тұтуды нығайтуы және ынталандыруы тиіс, бұл баланы қоғамдағы саналы өмірге түсіністік, бейбітшілік, шыдамдылық, басқа адамдармен достықта болу рухында дайындайды. Балалар бос уақытқа, демалысқа және мәдени іс-шараларға құқылы.

Арнайы қорғаныс шаралары а) Қатысушы мемлекеттер 15 жасқа дейінгі кез келген баланың әскери әрекеттерге қатыспауы үшін мүмкін болған шаралардың барлығын қолдануы тиіс. 15 жасқа толмаған кез келген бала қарулы күштер қатарына қызметке шақырылмауы керек. Қабылданған халықаралық уағдаластықтарға, әсіресе қарулы қақтығыстарда азаматтық халықты қорғау жөніндегі Женева Келісіміне сәйкес, қатысушы мемлекеттер қарулы қақтығыстар аймағындағы балаларды қорғауға кепілдік беру үшін барлық шараларды қолдануы тиіс. Мемлекет барлық балаларға — әскери қақтығыстардан, қорлаудан, кемсітуден, немқұрайлы қараудан немесе пайдаланудан зардап шеккен балаларға тиісті көмек көрсетуге және оларды емдеуге кепілдік беруге міндетті. Арнайы қорғаныс босқын балаларға немесе босқын мәртебесін алуға ұмтылған балаларға көрсетілуі тиіс. Мемлекеттің міндеті — осындай қорғаныс пен көмек көрсететін құзырлы ұйымдармен ынтымақтасу.

b) Бала заңмен қақтығысқан жағдайда балалардың құқық бұзушылықтары жөніндегі органдар баланың жасын назарға алулары және олардың қоғамда реинтеграциялануына жәрдемдесулері тиіс. Заңмен қақтығысқан балалар олардың адамдық қадір-қасиетін және өзін-өзі бағалауын ынталандыратын қатынасқа құқылы. Мұндай жағдайда балалар олардың сотта қорғалуына заңды немесе өзге көмектесу сияқты негізгі кепілдіктерге құқылы. Мүмкіндігінше оларды оқшаулайтын жерлерден аулақ болған дұрыс. Бас бостандығынан айрылған кез келген бала ересектерден бөлек жерде болуы тиіс, егер баланың өзінің ықтиярына қайшы келмесе. Сонымен қатар, қамауға алынған бала заңды және басқа да көмекке ие болуы тиіс, сондай-ақ отбасымен қарым-қатынаста болуға құқылы.

с) Жұмыс істеген жағдайда балалар экономикалық қанаудан және денсаулығына, білім алуына немесе дамуына қауіп төндіретін жұмыстардан қорғалуға құқылы. Мемлекет жұмысқа алуда бірінші кезекте адамның ең төменгі жас мөлшерін және Халықаралық еңбек ұйымы, атап айтқанда, Ең төменгі жас туралы 1973 жылғы Келісіммен (№138) құрылған стандарттарға сәйкес жұмыс талаптарын реттейтін ережелер белгілеуі тиіс. Балалар есірткі және психотроптық заттарды қолданудан, сондай-ақ оларды өндіру немесе сату жұмыстарына тартылудан қорғалуға құқылы. Мемлекет баланы жезөкшелікті, порнографиялық бизнеске қанап пайдалануды қоса, сексуалды қанау мен зорлаудан қорғауы тиіс. Келісім мемлекет балаларды сату, саудалау және ұрлауды болдырмас үшін бүкіл күштерін салуға міндетті болғанын көздейді.

d) Бала ұлттық немесе өзге азшылық топқа жатқан жағдайда. Ұлттық немесе азшылық топқа жататын балалар өз мәдениетін, тілін және дінін қолдануға құқылы.

2002 жылы 8 тамызда «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы қабылданды. Осы Заң баланың Қазақстан Республикасының Конституциясында кепілдік берілген құқықтары мен мүдделерін іске асыруға байланысты туындайтын қатынастарды реттейді. Заң балаларды қоғамдағы толымды өмірге даярлау, олардың қоғамдық мәні бар және шығармашылық белсенділігін дамыту, әлемдік өркениеттің жалпы адамзатқа тән құндылықтары негізінде оларды жоғары имандылық қасиеттерге, елжандылық пен азаматтыққа тәрбиелеу, олардың бойында ұлттық сана-сезімді қалыптастыру қағидаттарына негізделген.

Әдебиеттер:

1-11, 16-23, 40, 43-60, 73-76, 83, 90-97

3-тақырып.

Полиция және халықтың осал санаттары

Семинар – 1 сағат

Тапсырмалар

Сабақ «Интеллектуальдық футбол» ойыны түрінде жүргізіледі. Алдыңғы сабақта Білім алушытарға «Полиция және халықтың осал санаттары» тақырыбы бойынша сабақ дайындық беріледі. Дайындалуға арналған жоба сұрақтары.

1. Полиция қызметіндегі халықтың осал санаттарының құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету:

- әйелдердің;
- балалардың;
- босқындардың;
- репатрианттардың.

Білім алушытар екі командаға бөлінеді: қақпашы, қорғаушылар және шабуылшылар. Ойын төрешісі таңдалады.

Ойын ережесі:

1. Жаттығу. 7-10 минуттай команда ойынға дайындалады. Шабуылшылар сұрақ әзірлейді (қағаз жүзінде). Қорғаушылар тақырыпты қайталайды.

2. Жеребемен команда анықталады, доппен (кім бірінші бастайды).

3. Арбитр ойыншыларды (Білім алушытарды) ойын ережесімен таныстырады.

4. Шабуылшы қорғаушыларға кезек бойынша сұрақ қояды. Егер қорғаушылар сұраққа жауап бермесе, онда сұрақ қақпашыға қойылады. Егер қақпашы допты қағып жіберсе (сұраққа жауап берсе), онда гол болған жоқ. Керісінше, егер қорғаушы допты тойтармаса (сұраққа жауап бермесе), онда гол соғылды.

5. Содан кейін басқа команда сол сұрақ қойылу механизмін қолданады.

6. Арбитр ереженің сақталуын қадағалайды (сары, қызыл бұрыштама көрсете алады, айып соққысын белгілейді және т.б.).

7. Ойынның басты судясы – оқытушы, яғни тиісті шара қолдана алады.

Ойын 40-50 минут ішінде өтеді.

Ойын аяқталған соң қорытынды жүргізіледі. Арбитр мен бас төреші ойынды баяндайды. Оқытушы баға қояды.

Тапсырмаларды орындау бойынша әдістемелік ұсыным

Қазіргі қоғамда халықтың белгілі бір санаттары бар, олардың құқықтары бейбіт уақытта да және төтенше жағдай кезінде де жеткілікті дәрежеде қорғалмаған. Семинар сабағына дайындалу кезінде тыңдаушылар ұғымдық аппаратты білулері қажет: халықтың осал санаттары, кемсітушілік, босқын, көшіп-қонушылар, оралмандар, шарасыздан көшіп-қонушылар, бала, күш көрсету.

ПО әрбір қызметкері өзіне артылған міндетті орындау кезінде заңдылық пен әділеттілік принципін тиянақты сақтап қана қоймай, сонымен кез келген негіз бойынша кемсітушілік негізінде адамның құқықтары мен бостандықтарының бұзылуына жол бермеуі қажет.

Әдебиеттер:

1-11, 16-23, 40, 43-60, 73-76, 83, 90-97

3-тақырып.

Полиция және халықтың осал санаттары

БАӨЖ – 7 сағат

Тапсырмалар

1. Семинар сабағының сұрақтарын дайындау.
2. Тақырып бойынша нормативтік-құқықтық актілерді конспектілеу
3. Тақырып бойынша глосарий құрау.
4. Реферат жазу.

Әдебиеттер:

1-11, 16-23, 40, 43-60, 73-76, 83, 90-97

4 тақырып

Қылмыстарды сотқа дейінгі тергеу процесіндегі адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету

Дәріс жоспары – 1 сағат

1. Қылмыстарды сотқа дейінгі тергеу процесіндегі адам құқықтарын қамтамасыз етудің халықаралық және ұлттық нормалары.
2. Адам құқықтарын ұстау, қамауға алу және сақтау рәсімін бекітуші халықаралық және ұлттық құжаттар.
3. Адамның азаптаулар мен қатыгез іс-әрекеттерден бостандық құқығы және оның ұстау мен қамауға алу барысында іске асырылуы.

Дәріс тезистері

Әлемнің әр елінде бір немесе бірнеше полиция қызметі бар. Кез келген мемлекетте полиция жұмысы тәртіпті қорғау, сондай-ақ қылмыстардың алдын алу және ашумен (тергеумен) байланысты. Сонымен қатар, полиция – бұл сала әрекет ететін жалғыз мемлекеттік орган емес, және аталған міндеттерді орындау бір ғана полицияның міндеті емес. Керісінше, өз қарамағындағы аумақтағы тәртіпті қолдау үшін негізгі жауапкершілікті мемлекет көтереді. Мемлекеттерге бұл міндет халықаралық құқық нормаларымен жүктелді, себебі тәртіп пен қауіпсіздік азаматтар өздерінің экономикалық, әлеуметтік, мәдени, азаматтық және саяси құқықтарын толыққанды пайдалана алатындай қажетті жағдайлар жасайды. Сондай-ақ, мемлекет өз тұтастығының өмірлік маңызы бар шарты ретінде тәртіпті қолдауы тиіс: тәртіптің жоқтығы ақыр соңында мемлекеттің «өміріне» балта шабады.

Полицияның қылмыстық іс жүргізу қызметінде жеке тұлғаның құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету жүйесіне басымды орын беріледі. Осы қызметтің құқықтық негізін Қазақстан Республикасының Конституциясы, Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу кодексі, сонымен қатар министрліктер мен ведомстволардың кейбір нормативтік актілері құрайды.

Полицияның қылмыстық іс жүргізу қызметі алдын ала тергеу және анықтау түрі арқылы жүзеге асырылады. Қылмысты тергеу әлеуметтік қызметтің бірден бір күрделі түрі болып есептеледі. Осы жұмыс мемлекеттің мамандандырылған органдарымен жүргізіледі — тергеу және жедел іздестіру аппаратымен, сонымен бірге сарапшы мекемелермен.

Қылмыстық іс жүргізу қызметі екі негізгі мақсатты ұстанады. Біріншісі қылмыстарды ашу және кінәліларды қылмыстық жауаптылыққа тарту, яғни сот төрелігін жүзеге асыру үшін алғышарттар құру, екіншісі — қылмыстық процесті жүзеге асыруға тартылған азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етумен айқындалады.

Қылмыстық сот ісін жүргізу мақсатында қорғаудың құқықтық маңыздылығы Қазақстан Республикасының ҚІЖК 8-бабының 2-тармағында көрсетілген. Қылмыстық істер бойынша іс жүргізудің заңда белгіленген тәртібі адамды және азаматты негізсіз айыптау мен соттаудан, олардың құқықтары мен бостандықтарын заңсыз шектеуден қорғауды, кінәсіз адам заңсыз айыпталған немесе сотталған жағдайда — оны дереу және толық ақтауды қамтамасыз етуі, сондай-ақ заңдылық пен құқық тәртібін нығайтуға, қылмыстың алдын алуға, құқықты құрметтеу көзқарасын қалыптастыруға жәрдемдесуі тиіс.

Қылмыстық іс қозғау — бірде бір қылмыстық іс айналып кете алмайтын саты. Қылмыстық іс қозғау сатысы қылмыстық процесс міндеттерінің содан соңғы шешілуі үшін қылмыстық іс жүргізу қызметін бастау қажет па екенін анықтайтындығынан тұрады. Қылмыстық іс қозғау актісі қылмыстық процесс механизмін қозғалысқа келтіреді, келесі сатыларда іс жүргізу әрекетін орындау үшін құқықтық негізін құрайды және алдын ала тергеу мерзімдерін есептеу қызметін атқарады.

Жалпы тәртіп бойынша қылмыстық істі қозғағанға дейін қандай да бір тергеу әрекетін жүргізуге болмайды. Тек оқиға болған жерді қарау қылмыстық іс қозғағанға дейін жүргізілуі мүмкін. Бұл жағдайда оған негіз болса, қылмыстық іс оқиға болған жерді қарағаннан кейін дереу қозғалады.

Өкінішке орай, тәжірибеде қылмыстық іс жүргізу сатысында бұзушылыққа жол берілетін жағдайлар кездесіп жатады, осыдан барып азаматтардың құқықтарына теріс әсер етеді. Көбінесе анықтаушылар және тергеушілер тарапынан қызмет бабын асыра пайдалану фактілері орын алып жатады, билікті асыра пайдалану, қызметтік жасанды іс, айғақтарды бұрмалау және т.б.

Ұстау - бұл қылмыс жасағанға қатысы барлығын тексеру мақсатында 72 сағаттан аспайтын мерзімде қылмыс жасаған тұлғаның, сезіктінің бостандығын қысқа уақытқа шектеуден және оны қамауға алу мәселесін шешуден тұратын қылмыстық іс жүргізушілік мәжбүрлеу шарасы.

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясына (АҚЖБД) сәйкес, қол сұқпаушылық құқығы мемлекеттің тәртіп пен қауіпсіздікті қолдау жөніндегі міндеттеріне жатады. Мемлекеттер лауазымды тұлғалар адам құқықтары саласындағы нормаларды сақтап қана қоймай (яғни, өздерінің лауазымдық өкілеттіктерін асыра пайдаланбай), адамның құқықтарын

қорғауларын (яғни, мемлекеттің юрисдикциясындағы барлық тұлғаларға дене және психологиялық қол сұқпаушылықты, сондай-ақ негізгі құқықтар мен бостандықтарды кедергісіз пайдалану мүмкіндігін қамтамасыз етулерін) қадағалаулары тиіс.

Қылмысты тергеу – сот әділдігін атқару жүйесіндегі бірінші маңызды қадам болып табылады. Қылмысты тергеу қылмысты жасағаны үшін айыпталатын тұлғалар олардың кінәлігін немесе кінәсіздігін анықтау үшін сотқа тартыла алатын құрал болып табылады. Оның сондай-ақ қоғамның әлауқаты үшін де үлкен мәні бар, себебі қылмыстылық адамдардың қалыпты өмірін бұзып, әлеуметтік және экономикалық дамуға кедергі келтіреді. Сол себепті, қылмыстың этикалық нормалар және заңдылықтың сақталуымен тиімді тергеу полиция жұмысының айрықша маңызды аспектісі болып табылады.

Тергеу әрдайым сот қарауынан бұрын болады және әдетте құқық қорғау органдары қызметінің нысаны мен мазмұны бойынша бірыңғай болып табылады. Алайда, бұл тым қарапайым анықтама, сондықтан да Білім алушытар тергеу ісін жүргізудің түрлі әдістерін айыра білулеріне қол жеткізу қажет: тергеу алды тексеру, анықтау немесе алдын ала тергеу, сондай-ақ өздігінен тергеу нысандарының ешбіреуіне жатпайтын, әдетте оны сүйемелдейтін жедел іздестіру қызметі.

Қылмыспен күрес жөніндегі қызмет осы мемлекеттік қызметтің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Оның нәтижелері қоғамдағы әлеуметтік ахуалға ықпал етеді, сонымен қатар, азаматтар және олардың құқықтары мен бостандықтарының қорғалу дәрежесін көрсетеді.

Құқықбұзушылықтардың алдын алу және жолын кесуге арналған органдар өз қызметтерінің мақсаты ретінде адам құқықтарын басты назарға алулары тиіс. Алайда, мұнымен қатар бұл құқық қорғау қызметімен жіктелген құқықтық шектеу мүмкіндігін ғана емес, қажеттілігін де білдіреді.

Осыған орай, айқындалған аспектінің шеңберінде орталық мәселе туындайды. Ол ретінде екі мақсаттың арасындағы өзіндік теңгерімнің сақталу мәселелесі әрекет етеді: құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету және адамның құқықтары мен бостандықтарының қалтқысыз қамтамасыз ету.

Бұл мақсаттардың арақатынасын екі түрлі айқындауға болады. Бір жағынан, мемлекет кез келген жағдайда орнатылған құқықтық тәртіпті мәжбүрлеу арқылы қолдауға, заңдылықтың жалпықұқықтық принципін іске асыруды қамтамасыз етуге міндетті болса, екінші жағынан – бірінші мақсатқа қол жеткізу тұлғаның оған тән негізгі демократиялық құқықтары мен бостандықтары аясының таралуын немесе тікелей шектелуін қаншалықты ақтайды?

Қылмысты тергеудің мақсаты сот сезікті тұлғаның кінәлілігіне немесе кінәсіздігіне қатысты әділ үкім шығаруы үшін айғақтарды жинау, қылмыс жасағаны үшін болжамды кінәліні анықтау және сотқа қажетті дәлелдерді ұсынудан тұрады.

Қылмыстарды тергеуді жүзеге асырудың негізгі принциптері мынадай болулары тиіс:

- адам құқықтарын құрметтеу, ең бііріншіден, барлық адамдардың арнамысын, ар-ожданы мен жеке өмірін құрметтеу;
- кінәсіздік презумпциясы;
- негізсіз айыптаудан қорғалу құқығы;
- барлық айыпталушы тұлғалардың әділ сот қарауына құқығы;
- заңның қатаң сақталуы және барлық тергеу әрекеттерінің тиісті негіздемесі.

Адам құқықтарындағы жалпыға бірдей декларациясының (1948 жылғы 10 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясымен қабылданған) 1 бабында: «Барлық адамдар тумасынан азат және қадір-қасиеті мен құқықтары тең болып дүниеге келеді» делінген. Бұл іргелі принцип көптеген елдердің ұлттық заңнамаларында белгілі бір деңгейде орын тапқан. Осылайша, Қазақстан Республикасы конституциясының 1 бабына сәйкес Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және дамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.

Адамның арнамысы, оның ар-ожданы мен беделі, сондай-ақ оның тұлға ретіндегі өз тағдырын өзі шешуімен ажырамас байланысты жеке өмір құпиясы бірдей дәрежеде қорғалулары тиіс.

Әдебиеттер:

1-11, 16-23, 40, 43-60, 86,89, 90-97

4 тақырып

Қылмыстарды сотқа дейінгі тергеу процесіндегі адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету

Семинар – 1 сағат

Сұрақтары

1. Қылмыстарды сотқа дейінгі тергеу процесіндегі адам құқықтарын қамтамасыз етудің халықаралық және ұлттық нормалары.
2. Адам құқықтарын ұстау, қамауға алу және сақтау рәсімін бекітуші халықаралық және ұлттық құжаттар.
3. Адамның азаптаулар мен қатыгез ісәрекеттерден бостандық құқығы және оның ұстау мен қамауға алу барысында іске асырылуы.

Тапсырмаларды орындау бойынша әдістемелік ұсыным

Сабақтың басында Білім алушытардың арасында тараудың мәселесі бойынша көңіл-күй қалыптастыру үшін, түрлі пікірталасты әдістемелерді пайдалану қажет. Қылмысты тергеу саласындағы адам құқықтары стандарттарын бекітетін халықаралық және ұлттық актілерді зерделеудің зор маңызы бар.

Әдебиеттер:

4. 1-11, 16-23, 40, 43-60, 86,89, 90-97

4 тақырып

Қылмыстарды сотқа дейінгі тергеу процесіндегі адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету

БАӨЖ- 7 сағат

1. Семинар сабағының сұрақтарын дайындау.
2. Глосарий құрау.
3. Өткен тақырып бойынша тестіге дайын болу.

Әдебиеттер:

1-11, 16-23, 40, 43-60, 86,89, 90-97

5-тақырып

Полицейлердің күш, арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдану процесіндегі құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету

Дәріс жоспары – 1 сағат

1. Полиция қызметкерлерінің күш, арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдану процесіндегі халықаралық стандарттары.
2. Полиция қызметкерлерінің атыс қаруын, арнайы құралдар мен дене күшін қолдану принциптері туралы Қазақстан Республикасының заңнамасы.
3. Полиция қызметкерлерінің заңсыз күш қолдануымен бұзылатын адамның негізгі құқықтары мен бостандықтары.

Дәріс тезистері

Кез келген демократиялық мемлекетте заңдылықтың сақталуы мен құқықтық тәртіпті қолдау үшін, құқық қорғау органдары қызметкерлеріне белгілі бір өкілеттіктер беріледі. Құқық қорғау органдары қызметкерлерінің мемлекетпен жүктелген міндеттерді орындаулары адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарына тікелей ықпал етеді.

Қылмыстық жаһандануы мен трансұлттануы кезеңінде, полиция қызметкерлері ұйымдасқан қылмыс тарапынан қоғамдық қауіпсіздікке қауіптің төнуімен жиі кездесетін болған. Бұл жағдайда, бір жағынан, адамның құқықтары мен бостандықтары қорғалулары тиіс, екінші жағынан – қылмыстың тарапынан жасалатын жағымсыз үрдістерге барабар және уақытылы жауаптың болуы тиіс, бұл ретте күш қолдану немесе арнайы құралдар мен қару қолдану құқығын пайдалану қылмыстық ортаның тарапынан төнетін қауіппен шамалас болуы тиіс.

Әрбір полиция қызметкерінің мойнында бұл өкілеттіктердің заңдылық пен әділдік принциптерінің нақты сақталуымен жүзеге асырылуын қамтамасыз ету жөніндегі үлкен жауапкершілік жатыр.

Қоғамда, барлық анықталған және реттелетін шарттардың сақталуымен полиция қызметкерлерінің күш қолдануының абсолютті түрде заңды сипатқа ие болатындығы мойындалады. Алайда, күш қолданумен байланысты осы өкілеттіктерді асыра пайдалану адамның негізгі құқықтары мен

бостандықтарына нұқсан келтіруі мүмкін. Күш, арнайы құралдар немесе қарудың осындай заңсыз немесе шамалас емес қолданылуы өте жиі жағымсыз салдар мен тіпті адам өліміне алып келеді. Сол себепті, бұл саладағы өкілеттіктердің асыра пайдаланылуының алдын алу үшін тиімді қадамдар жасау қажет. Мұндай асыра пайдаланулардың алдын алу, тергеу жүргізу және заңға сыйымсыз күш қолдану жағдайында жазалау – мемлекеттің міндеті.

Әрбір мемлекет құқықтық тәртіпті қолдау мен заңдылықтың сақталуы үшін, полиция қызметкерлеріне кең ауқымды өкілеттіктерді, соның ішінде атыс қаруы мен күш қолдану құқығын береді. Әлбетте, әрбір елге бұл мәселеде өзгеше ерекшеліктер тән, мысал үшін, Ұлыбританияда полицейлерге күнделікті жұмыста атыс қаруын ұстауға рұқсат етілмейді (саяси қайраткерлер мен елшілерді күзету, сондай-ақ әуежайларды күзететін арнайы офицерлерден өзге).

Конституцияға сәйкес, Қазақстан Республикасы халықаралық құқық принциптері мен нормаларын құрметтейді (9 бап), республикамен ратификацияланған халықаралық шарттардың оның заңдарына қарағанда басымдығы туралы конституциялық императивпен қатар, халықаралық нормалардың Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнама жүйесіне енгізілуінің маңызды шарты болып табылады.

Адамның өмір сүру, жеке басына қол сұқпаушылық, қауіпсіздік пен бостандық құқығын кепілдендіретін халықаралық стандарттар қазіргі Құқықтар туралы халықаралық билльді құрайтын БҰҰ адам құқықтары жөніндегі іргелі құжаттарында қарастырылған. Атап айтқанда, **1948 жылғы 10 желтоқсанда БҰҰ БА қабылданған Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясының** 3 бабында былай делінген: «Әркімнің өмір сүруге, өзінің жеке басының бостандығына құқығы бар және оған қол сұғылмауы тиіс».

Бұл норманың халықаралық деңгейдегі дамуы **1966 жылғы Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіден** көрініс тапты, оған сәйкес «өмір сүру құқығы - әрбір адамның ажырамас құқығы болып табылады. Бұл құқық заңмен қорғалады. Ешкімнің де өмірі еріксіз қиылуға тиіс емес».

Адам өмірінің құндылығының іргелі идеялары қызметтері көп жағдайда күш және атыс қаруының қолданылуымен тікелей байланысты құқық қорғау органдарының қызметінде маңызды орын алады. Осыған орай, халықаралық деңгейде құқықтық тәртіпті қолдау органдарының күш және атыс қаруын қолдануының негізгі принциптері әзірленген. Аталмыш принциптер 1990 жылы 27 тамыз – 7 қыркүйек аралығында Кубада өткен қылмыстылықтың алдын алу және құқық бұзушылармен қатынасу жөніндегі БҰҰ VIII Конгресінде айқындалған.

1990 жылы БҰҰ VIII Конгресінде қабылданған, құқықтық тәртіпті қолдау жөніндегі лауазымды тұлғалардың күш пен атыс қаруын қолдануының негізгі принциптері халықаралық шарттарға жатпайды және кеңес берушілік сипатқа ие. Алайда, бұл құжат БҰҰ мүше-мемлекеттерінің құқық қорғау органдары қызметкерлерін тиісті дайындықтан өтулері мен олардың қызметтік міндеттемелерін орындауларын ұйымдастыруға қатысты өзіндік нұсқаулық болып табылады.

Қарастырылып отырған құжат қоғамдық тәртіп пен қауіпсіздікті қолдауға қатысты талаптарды полиция қызметкерлерінің жеке қауіпсіздігі мен адам құқықтарын қорғау талаптарымен үйлестіру талпынысы болып табылады. Принциптерге сәйкес «үкіметтер мен құқық қорғау органдары құқықтық тәртіпті қолдау жөніндегі лауазымды тұлғалардың адамдарға қарсы күш пен атыс қаруын қолдануы туралы нормалар мен нормативтік ережелерді қабылдайды және жүзеге асырады. Мұндай нормалар мен ережелерді әзірлеу кезінде, үкіметтер мен құқық қорғау органдары күш пен атыс қаруын қолданумен байланысты этикалық мәселелерді үнемі ескереді».

Құқықтық тәртіпті қолдау жөніндегі лауазымды тұлғалардың қарсы күш пен атыс қаруын қолдану тәртібін анықтайтын маңызды халықаралық құжат **1979 жылғы 17 желтоқсанда БҰҰ Бас Ассамблеясымен қабылданған Құқықтық тәртіпті қолдау жөніндегі лауазымды тұлғалардың мінез-құлық кодексі**. Осы құжаттың 3 бабына сәйкес, «құқықтық тәртіпті қолдау жөніндегі лауазымды тұлғалар асқан қажеттілік жағдайында ғана, және олардың өз міндеттемелерін орындаулары үшін талап етілетін шамада ғана күш қолдана алады».

Бұл ережеде құқықтық тәртіпті қолдау жөніндегі лауазымды тұлғалардың күш қолдануы ерекше сипатқа ие екендігі баса айтылады, алайда онда құқықтық тәртіпті қолдау жөніндегі лауазымды тұлғалардың бұл жағдайларда саналы түрде қажет болып табылатын күш қолдануға уәкілдене алатындықтарын көздейді, құқықбұзушыларды немесе сезікті құқықбұзушыларды заңға сыйымды ұстау, немесе осындай ұстау кезінде көмек көрсету үшін көзделген шектен асатын күшті қолдануға болмайды.

Мемлекеттердің ұлттық заңнамасы, әдетте, құқықтық тәртіпті қолдау жөніндегі лауазымды тұлғалардың пропорционалдық принципіне сәйкес күш қолдануын шектейді, яғни күш қолдану қол жеткізу қажет заңды мақсатпен сәйкес келуі тиіс.

Кодекске сәйкес, атыс қаруын қолдану соңғы шара болып табылады. Атыс қаруының, әсіресе балаларға қарсы қолданылуының жолын кесу үшін қолда бар күшті салу қажет. Әдетте, атыс қаруы, сезікті құқық бұзушы қарулы қарсылық көрсеткен жағдайдан немесе басқалардың өміріне өзге жолдармен қауіп төндірген жағдайдан өзге, және ерекше сипатқа ие басқа шаралар сезікті құқықбұзушыны соттау немесе ұстау үшін жеткіліксіз болған жағдайлардан өзге ретте қолданылмауы тиіс. Атыс қарудың қолданылуының әрбір жағдайы туралы құзырлы басшылыққа дереу хабарлануы тиіс.

Әдебиеттер:

7: 1-11, 16-23, 43-60, 86,89, 90-97

5-тақырып

Полицейлердің күш, арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдану процесіндегі құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету

БАОӨЖ – 1 сағат

Тапсырмалар

1. Тақырып бойынша глоссарий құрау.
2. Тақырып бойынша нормативтік құқықтық актілерді конспектілеу.
3. Арнайы құралдар мен атыс қаруын қолданудағы шетел тәжірибесі туралы әдебиетті зерделеу.
4. Тақырып бойынша тест тапсырмасын құрастыру:
 - 10 тапсырма – баға «қанағаттанарлық»
 - 15 тапсырма – баға «жақсы»
 - 20 тапсырма – баға «өте жақсы»

Баға қою кезінде оқытушы жасалған тест тапсырмаларының сапасын, олардың мазмұндық бөлігін бағалайды.

Әдебиеттер:

7: 1-11, 16-23, 43-60, 86,89, 90-97

5-тақырып

Полицейлердің күш, арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдану процесіндегі құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету

БАӨЖ – 7 сағат

Тапсырмалар

1. Семинар сабағының сұрақтарын дайындау.
2. Глоссарий құрау.
3. Ұсынылған халықаралық құжаттардың баптарын талдау. Құқыққорғау органдары күш, арнайы құралдар, атыс қаруын қолдану кезінде қандай негізгі принциптерді басшылыққа алулары тиіс.

Әдебиеттер:

7: 1-11, 16-23, 43-60, 86,89, 90-97

2.12 Өзіндік бақылауға арналған тест тапсырмалары

1. Құқықтық тәртіпті қорғау органдарының барлық қызметіне қатысты және сондай-ақ тергеу сатысындағы базалық принципті көрсетіңіз

- A) кінәсіздік презумциясы;
- B) заңдылықты қатаң сақтау және барлық тергеу әрекеттерін тиісті негіздеу;
- C) барлық айыпталушы тұлғалардың әділ сот талқылауына құқылығы;
- D) + адамның құқықтарын қадірлеу, ең бастысы, барлық тұлғалардың ар-ожданын, абыройы мен жеке өмірін құрметтеу;
- E) әр адамның беделін қорғау.

2. Адам құқығының Жалпы декларациясының қай бабында кінәсіздік презумпциясы принципі бекітілген?

- A) 3 баптың 1 тармағында;
- B) 16 бапта;
- C) 58 бапта;
- D) 1 бапта;
- E) + 11 баптың 1 тармағында.

3. Адам құқықтарының Жалпы декларациясының 10 бабы мен Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 14 бабында қандай құқық бекітілген?

- A) кінәсіздік презумпциясы принципі;
- B) жәбірленушілердің ар-ожданын, абыройы мен жеке өмірін құрметтеу;
- C) тұрғын үйге қол сұқпаушылық принципі;
- D) + барлық айыпталушы тұлғалардың әділ сот талқылауына құқылығы;
- E) еңбек етуге құқылық.

4. Тергеу процесі кезінде құқық қорғау органдарының қызметкері басшылыққа алмауы қажет принципті көрсетіңіз

- A) әр адам жеке қол сұқпаушылық құқыққа ие;
- B) + әр адам ұсталған уақыттан бастап кінәлі деп саналады;
- C) жеке сипаттағы материалдармен жұмыс жасағанда құпиялық пен сақтылық таныту қажет;
- D) ешкім де өзінің кінәсін мойындауға мәжбүрленбеуі қажет;
- E) жәбірленушілерге түсіністік пен көңіл аудару қажет.

5. БҰҰ Бас Ассамблеясы 1966 жылы қандай шарт қабылдады?

- A) + Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық Пакті;
- B) Әйелдерге қатысты барлық кемсітушілік түрлерін жою туралы конвенция;
- C) + Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пакті;

- D) Азаптауға және өзге де қатал, адамгершіліксіз немесе ар-ожданым кемсітетін қарау мен жазалау түрлеріне қарсы Конвенция;
E) Балалар құқығы туралы Конвенция.

6. Адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарының жалпы құрметтелуі мен сақталуына жәрдемдесу жөнінде ұйымдастыру қызметінің орындалуы үшін БҰҰ-ның қай органы басты жауапкершілікті алады?

- A) Экономикалық және әлеуметтік кеңес;
B) + БҰҰ Бас Ассамблеясы;
C) Адам құқығы жөніндегі БҰҰ комиссиясы;
D) Адам құқығы жөніндегі Кеңес;
E) Адам құқығын қорғау және құрметтеу жөніндегі комиссия.

7. БҰҰ Бас Ассамблеясының адам құқығына қатысты тапсырмасын қандай орган орындайды?

- A) Адам құқығы жөніндегі Кеңеспен;
B) Әйелдер жағдайы жөніндегі БҰҰ комиссиясымен;
C) Балалар құқығы жөніндегі комитетпен;
D) Азаптауға қарсы комитетпен;
E) + Экономикалық және әлеуметтік Кеңеспен.

8. Адам құқығы жөніндегі БҰҰ комиссиясы қай жылы құрылды?

- A) 1996 жылы;
B) 1940 жылы;
C) 1945 жылы;
D) + 1946 жылы;
E) 2006 жылы.

9. Азаптауға және өзге де қатал, адамгершіліксіз немесе ар-ожданым кемсітетін қарау мен жазалау түрлеріне қарсы Конвенцияға сәйкес қандай орган құрылды

- A) + Азаптауға қарсы комитет
B) Әйелдер жағдайы жөніндегі комитет
C) Адам құқығы жөніндегі Комитет
D) Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар жөніндегі комитет
E) Бала құқықтары жөніндегі комитет

10. Адам құқығы жөніндегі жалпы декларация:

- A) 52 баптан;
B) 63 баптан;
C) преамбула және 20 баптан;
D) + преамбула және 30 баптан;
E) преамбула және 32 баптан тұрады.

11. Азаптауға қарсы Комитет құрамы қанша мерзімге сайланады?

- A) + 4 жыл мерзімге
- B) 2 жыл мерзімге
- C) 3 жыл мерзімге
- D) 3 ай мерзімге
- E) мерзімі белгіленбеген

12. Қазақстан Республикасы қай жылы нәсілдік кемсітушілікті жою жөніндегі Конвенцияны бекітті

- A) + 2006 жылы
- B) 1946 жылы
- C) 1990 жылы
- D) 1993 жылы
- E) 2001 жылы

13. Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарын қорғау туралы Еуропалық Конвенция қашан қабылданды?

- A) + 1950 жылы 4 қараша
- B) 1949 жылы
- C) 1960 жылы
- D) 1954 жылы 3 қыркүйек
- E) 1953 жылы 3 тамыз

14. Азаматтық және саяси құқықтар туралы Пакт күшіне енді

- A) 1967 жылы
- B) 1966 жылы
- C) + 1976 жылы
- D) 1986 жылы
- E) 1970 жылы.

15. Әлеуметтік, экономикалық және мәдени құқықтар туралы Пакт күшіне енді

- A) 1967 жылы
- B) 1966 жылы
- C) + 1976 жылы
- D) 1986 жылы
- E) 1970 жылы.

16. Адам құқығының Жалпы декларациясының қай бабында кінәсіздік презумпциясы принципі бекітілген?

- A) - 3 баптың 1 тармағында;
- B) - 16 бапта;
- C) - 58 бапта;
- D) - 1 бапта;

Е) + 11 баптың 1 тармағында.

17. Тергеу процесі кезінде құқық қорғау органдарының қызметкері басшылыққа алмауы қажет принципті көрсетіңіз:

А) - әр адам жеке қол сұқпаушылық құқыққа ие;

В) + әр адам ұсталған уақыттан бастап кінәлі деп саналады;

С) - жеке сипаттағы материалдармен жұмыс жасағанда құпиялық пен сақтылық таныту қажет;

Д) + әркім ұсталған сәттен бастап кінәлі деп табылады;

Е) - жәбірленушілерге түсіністік пен көңіл аудару қажет.

18. Адам құқығы мен бостандығы субъектіні дербестеу дәрежесіне қарай бөлінеді

А) - негізгі құқықтар, туынды құқықтар;

В) - абсолютті, салыстырмалы;

С) + жеке;

Д) + ұжымдық;

Е) - адам құқығы, азаматтардың құқығы;

19. Ой, ар-ождан және дін бостандығы құқығы:

А) - діни құқық;

В) - арнайы құқық;

С) + жеке құқық;

Д) - саяси құқық;

Е) - экономикалық құқық.

20. "Қандай да бір әрекеттерді жасау немесе жасамаудың субъективті мүмкіндігі" анықтамасы қандай ұғымға жатады?

А) - азаматтардың құқығы;

В) - адам құқығы;

С) + адам бостандығы;

Д) + адам еркіндігі;

Е) - табиғи құқық.

21. Адам құқығы мен бостандығын қорғау аясындағы (вертикалдық) тік теориясының нақтылығы немен анықталады?

А) - адам құқығы - моральдық-этикалық принциптер мен нормалардан тұратын, адамдардың бір-бірімен әлеуметтік қарым-қатынас жүйесі;

В) + адам құқығы - бұл жеке тұлғаның құқық мәртебесі нормаларында бекітілген оның мемлекетпен, билікпен өзара қарым-қатынасын сипаттайтын құқықтық ұғым;

С) + адам құқығы - бұл мемлекет пен адамның өзара қарым-қатынасын сипаттайтын құқықтық ұғым;

D) - адам құқығы - мемлекеттік билікті шектейтін, мемлекеттің азаматтардың жеке өміріне араласу шегін белгілейтін құрал;

E) - адам құқығы - жеке тұлғаның құқық мәртебесі нормаларында бекітілген оның отбасымен өзара қарым-қатынасын сипаттайды.

22. Ешқандай да кемсітушіліксіз адамның негізгі құқықтары мен бостандық-тарына құрмет көрсетуін дамыту және марапаттау ынтымақтасты-ғын жүзеге асырудағы мемлекеттердің міндеттері алғаш рет қандай құжатта бекітілген?

A) + БҰҰ Жарғысында;

B) - 1948 жылы 10 желтоқсандағы Адам құқығының жалпы декларациясында;

C) - Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық Пактіде;

D) - Азаматтық және саяси құқық туралы халықаралық Пактіде;

E) + БҰҰ-ның Уставында.

23. БҰҰ Бас Ассамблеясының адам құқығына қатысты тапсырмасын қандай орган орындайды?

A) - Адам құқығы жөніндегі Кеңеспен;

B) - Әйелдер жағдайы жөніндегі БҰҰ комиссиясымен;

C) - Балалар құқығы жөніндегі комитетпен;

D) + Азаптауға қарсы комитетпен;

E) + Экономикалық және әлеуметтік Кеңеспен.

24. Адам құқығы жөніндегі БҰҰ комиссиясы қай жылы құрылды?

A) - 1996 жылы;

B) - 1940 жылы;

C) - 1945 жылы;

D) + 1946 жылы;

E) - 2006 жылы.

25. Азаптауға қарсы Комитеттің хатшылығы жыл сайын қай айларда сессия өткізеді?

A) + сәуір-мамырда;

B) + қарашада;

C) - ақпанда;

D) - желтоқсанда;

E) - шілдеде.

26. Қазақстан Республикасы қай жылы нәсілдік кемсітушілікті жою жөніндегі Конвенцияны бекітті?

A) + 2006 жылы;

B) - 1946 жылы;

- C) - 1990 жылы;
- D) - 1993 жылы;
- E) - 2001 жылы.

27. Әлеуметтік-экономикалық саласындағы адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының сақталуы мынандай мерзімде тексеріледі:

- A) + 1 айда;
- B) - 15 күнде;
- C) - 7 күнде;
- D) - 22 күнде;
- E) - 5 күнде.

28. Адам құқықтары мен бостандықтарының жіктелуі қоғамдық қатынастар саласы бойынша

- A) - азаматтық
- B) - саяси
- C) + экономикалық
- D) + әлеуметтік
- E) + мәдени

29. 1966 жылғы БҰҰ Бас Ассамблеясының шарты

- A) + Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық Пакті;
- B) - Әйелдерге қатысты барлық кемсітушілік түрлерін жою туралы конвенция;
- C) + Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық Пакті;
- D) - Азаптауға және өзге де қатал, адамгершіліксіз немесе ар-ожданым кемсітетін қарау мен жазалау түрлеріне қарсы Конвенция;
- E) - Балалар құқығы туралы Конвенция.

30. Қорғаудың ұлттық механизмдері

- A) + сот жүйесі
- B) - халықаралық жүйе
- C) + соттан тыс қорғаудың мемлекеттік институттары
- D) - адвокатура және нотариаттық қызмет жүйесі
- E) - мемлекеттік органдар

Баға қою саясаты:

Пәнді оқыту өтілген барлық материалды қамтып, тест түріндегі емтиханмен аяқталады. Емтиханға рұқсатнама алу үшін міндетті талап бағдарламада қарастырылған барлық тапсырмалардың орындалуы болып табылады. Дәріс курсының тақырыптары бойынша жоспарланған: жазба жұмыстары, БАОӨЖ аясында құқық қорғау органының ең өзекті мәселелері бойынша пікірталас.

Қорытынды бағаны қою барысында балл қою ағымдағы бақылаудың нәтижелері бойынша есептеледі.

Межелік бақылау №1 (ағымдағы бақылау енеді) – 30 % 7 аптада өтеді.

Межелік бақылау №2 (ағымдағы бақылау енеді) – 30 % 15 аптада өтеді.

Емтихан – 40 %.

Ағымдық және межелік бақылаудың қорытындысы жинау қағидасы бойынша ведомоспен ұсынылады және емтиханға рұқсатнамаға негіз болып табылады.

Егер білім алушы межелік бақылауды тапсыру қорытындысы бойынша пән бойынша (60 %) бағаның жартысын ғана алса, емтиханға жіберілмейді.

Пән бойынша емтихан бағасы аралық аттестация және межелік бақылау бойынша үлгерім көрсеткішінің сомасы ретінде анықталады – 40 % және 100 % құрайды.

Білім алушылардың білімін бағалау жүйесі

Емтихандық баға пән бойынша ең жоғарғы максималдық межелік бақылау бағаларымен анықталады – 60% және аралық аттестация (емтиханға) - 40% ал 100% құрайды, осылай қорытынды баға мына формуламен анықталады:

$$И\% = P_1 + P_2 / 2 \times 0,4 + Э \times 0,6$$

Бұл жерде:

P1 – бірінші рейтинг бойынша бағалардың пайыздық құрамы.

P2 – екінші рейтинг бойынша бағалардың пайыздық құрамы

Э – емтихандық бағалардың пайыздық құрамы

Сондықтан, нақты есеппен қорытынды бағаларды білім алушылардың білімімен бағалау қажет межелік бақылауда (рейтингте) және емтихандағы қорытынды пайызбен 0-ден 100%-ге дейін.

Білім алушылардың білімі, дайындығы және іскерлігі келесі жүйе бойынша бағаланады:

ӘРІПТІК ЖҮЙЕ БОЙЫНША БАҒАЛАУ	БАЛЛДАРДЫҢ САНДЫҚ ЭКВИВАЛЕНТІ	ПАЙЫЗДЫҚ МАҒЫНАСЫ	ДӘСТҮРЛІ ЖҮЙЕ БОЙЫНША БАҒАСЫ
A	4,0	95-100	ӨТЕ ЖАҚСЫ
A-	3,67	90-94	
B+	3,33	85-89	ЖАҚСЫ
B	3,0	80-84	
B-	2,67	75-79	
C+	2,33	70-74	

С	2,0	65-69	ҚАНАҒАТТАНАРЛЫҚ
С-	1,67	60-64	
Д-	1,33	55-59	
Д	1,0	50-54	
Ғ	0	0-49	ҚАНАҒАТТАНАРЛЫҚ-СЫЗ

«А», «А-» («үздік»)- егер білім алушы барлық бағдарлама материал терең және нақты игерсе, оны толық, жүйелі, сауатты және ой тізбегін бұзбай баяндаса, тапсырмалардың түрін өзгерткенде жауап беруге қиналмаса, қойылған міндеттерді еркін орындаса, монографиялық материалдың білімін көрсетсе, қабылданатын шешімдерді дұрыс негіздесе, тәжірибелік жұмыстарды орындаудың түрлі тәсілдері мен дағдыларын білсе, материалды өз бетімен қатесіз жалпылау мен баяндай алуды байқатса;

«В», «В», «В-» («жақсы»)- егер білім алушы бағдарлама материалын анық білсе, оны сауатты да негізден баяндаса, сұраққа жауап беруде елеулі қателіктер жібермесе, теориялық ережелерді дұрыс қолдана алса, сонымен қатар тәжірибелік міндеттерді орындауға қажетті дағдылары болса;

«С+», «С», «С-» («қанағаттанарлық»)- деген баға егер білім алушы негізгі материалды ғана игеріп, бірақ жекелеген тұстарын білмей қателіктер жіберсе;

«D+», «D» («қанағаттанарлықсыз»)- деген баға егер білім алушы бағдарлама материалын көп бөлігін 0-30%-ын білсе.

Егер білім алушы 30-40% елеулі қателіктер жіберсе.

Егер білім алушы бағдарлама материалының едәуір бөлігін білмесе, тәжірибелік 40-49%-ын қатты қиналып орындаса, қойылады.

А-дан А-ға, В-дан В+-ке дейінгі, D-дан С+-ке дейінгі бағалар аралығын таңдау білім алушылардың сәйкес келу дәрежелері жоғарыдағы критерийлермен анықталады.

Апелляция рәсімі

Емтихан қорытындысы бойынша апелляцияға өтініш білім алушыдан тіркеу бөлімінде емтихан күні қабылданады. Апелляция білім алушының емтихандық жауабын қайта пікірлеу жолымен кафедраның пәндік апелляциялық комиссиясымен жүргізіледі. Апелляция нәтижесі комиссия мүшелерімен қол қойылатын жеке емтихандық ведомостыпен толтырылады.

2.13 Пән бойынша емтихан сұрақтары

1. Жалпыадамзаттық құндылықтар ретінде адам құқықтарының ұғымы.
2. Адам абыройының құқығы.
3. Адам және азаматтың құқықтарының тарихы.
4. Адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының тұжырымдамасы және теориясы.
5. Адам және азаматтың жеке құқықтары мен бостандықтары және олардың ПО қызметіндегі қамтамасыз етілуі.
6. Өмір сүру құқығы, оның Қазақстан Республикасындағы заңнамалық кепілдіктері, полиция қызметіндегі қамтамасыз ету ерекшелігі.
7. Жеке бостандық құқығы, полиция қызметіндегі қамтамасыз ету ерекшелігі.
8. Жеке өмірге қолсұғылмаушылық құқығы, полиция қызметіндегі қамтамасыз ету ерекшелігі.
9. Қазақстан Республикасының аумағы бойынша еркін жүріп-тұру құқығы, полиция қызметіндегі қамтамасыз ету ерекшелігі.
10. Тұрғын үйге қолсұғылмаушылық құқығы, полиция қызметіндегі қамтамасыз ету ерекшелігі.
11. Жеке меншік құқығы, полиция қызметіндегі қамтамасыз ету ерекшелігі.
12. Бейбіт және қарусыз жиналуға, жиналыс, митинг және шеру өткізу құқығы, полиция қызметіндегі қамтамасыз ету ерекшелігі.
13. Адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтары кепілдігінің халықаралық механизмі және оның полиция қызметіндегі маңызы.
14. Адам құқықтары саласындағы ынтымақтастық бойынша халықаралық ұйымдардың рөлі.
15. Адам құқықтарын қорғау мүмкіндігін қамтамасыз етуші халықаралық заң рәсімдері.
16. Адам құқықтары жөніндегі халықаралық стандарттардың ұлттық заң жүйесіне айналуы.
17. Адам құқықтары жөніндегі қазақстандық заңнаманың Адам құқықтарының жалпы декларациясының нормаларымен және адам құқықтары бойынша халықаралық нормаларымен ара қатынасы.
18. Босқындар мен шарасыздан көшіп-қонушылардың құқықтық мәртебесі, олардың құқықтарын полиция қызметінде қамтамасыз ету.
19. Адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарының әкімшілік-құқықтық кепілдіктері.
20. Сотқа дейінгі іс жүргізудегі жеке тұлғаның құқықтық мәртебесі.
21. Алдын ала тергеу және анықтау барысында процеске қатысушылардың субъективтік құқық жүйесі.
22. Алдын ала тергеу және анықтау барысындағы қылмыстық-процессуалдық кепілдіктер.
23. Сотқа дейінгі тергеудегі сезіктінің процессуалдық ережесі.
24. Сотқа дейінгі тергеудегі айыпталушының процессуалдық ережесі.

25. Жедел-іздістіру қызметінің заңдылығы, адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын сақтаудың негізін қалаушы принцип ретінде.

26. Әкімшілік мәжбүрлеу шараларын қолдану кезінде азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау.

27. Ішкі істер органдарының және олардың лауазымды тұлғаларының шешімдері мен әрекеттерін (әрекетсіздіктерін) шағымданудың әкімшілік тәртібі.

28. Жедел-іздістіру шараларын жүзеге асыру кезінде жеке тұлғаның конституциялық құқықтары мен бостандықтарының кепілдіктері.

29. Азаматтарға келтірілген зиянның орнын толтыру бойынша ішкі істер органдарының азаматтық-құқықтық жауапкершілігі.

30. Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының жеке тұлғаның құқықтарын бұзу себептері.

31. Адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарын сақтауға прокуратура органдарының қадағалауы.

32. Қазақстан Республикасы аумағындағы шетел азаматтарының құқықтық ережесі.

33. Адам және азаматтың конституциялық құқықтары мен бостандықтарын, жеке тұлғаны қылмыстық-құқықтық қорғау мәселелері.

34. Кінәсіздік презумпцияның маңызы.

35. Қазақстан Республикасындағы сот әділдігінің конституциялық принциптері.

36. Қорғауға құқық ұғымы.

37. Кәмелетке толмаған сезіктілердің, айыпталушылардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз етуге байланысты полиция қызметінің ерекшелігі.

38. Ұлттық құқықтық жүйені дамытудағы адам құқықтарының халықаралық стандарттарының маңызын атаңыз.

39. Сіз адам құқықтарының стандарттарын қарастыратын қандай халықаралық құжаттарды атай аласыз?

40. Құқықтар туралы халықаралық билль деген не.

41. 1948 жылғы Адам құқықтарының жалпы декларациясының қандай ерекшелігі бар.

42. Қазақстан Республикасы адам құқықтары мен бостандықтары саласындағы қандай негізін қалаушы халықаралық шарттардың қатысушысы болып табылады.

43. Қазақстан Республикасының әрекеттегі құқық жүйесіндегі халықаралық шарттардың алатын орны қандай.

44. Адам құқықтары мен бостандықтары саласындағы халықаралық шарттарға жіктеу беріңіз.

45. Адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің халықаралық механизмдері деген не.

46. Қазіргі кезеңде қандай адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің халықаралық механизмдері қалыптасқан.

47. Адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудің халықаралық механизмдерінде Қазақстан Республикасы қатысады ма.

48. БҰҰ құқыққорғау жүйесінің мәнін ашыңыз.

49. Қазақстан Республикасы БҰҰ (адам құқықтары бойынша) қандай комитеттерінің юрисдикциясын мойындады.

50. Қазақстан Республикасында адам құқықтарының халықаралық стандарттары қандай түрде енгізіледі.

51. Халықаралық актілерде тағайындалған әрбір тергеуші басшылыққа алатын тергеу жүргізудің негізгі принциптерін атаңыз.

52. Тергеу жүргізудің базалық принципін тағайындайтын негізгі халықаралық актілерді және Қазақстан Республикасының нормативтік актілерін атаңыз.

53. «Кінәсіздік презумпциясы» ұғымын анықтаңыз. Аталған ұғым халықаралық актілерде және Қазақстан Республикасының заңнамасында бекілді ма.

54. Сізге белгілі ұстау рәсімін және тұтқындалғанның құқықтық мәртебесін бекітетін халықаралық құжаттарды тізіңіз.

55. Сізге белгілі қамауға алу рәсімін және тұтқындалғанның құқықтық мәртебесін бекітетін халықаралық құжаттарды тізіңіз.

56. Ішкі істер органдары мен қоғамның өзара іс-әрекеттесу ерекшелігі.

57. Тұлғаның құқығын шектеу және оларды полиция қызметінде іске асыру.

58. Адам құқықтары мен бостандықтарын арнайы құралдар мен атыс қаруын қолдану процесінде қамтамасыз ету.

59. Адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету полицияның қызметі және міндеті ретінде.

60. Полиция қызметінің этикалық нормалары және олардың адам және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етудегі маңызы.

61. Азаптауға қарсы әрекет: халықаралық және ұлттық аспект.

62. Полиция қызметіндегі әйелдердің құқықтарын қамтамасыз ету.

63. Полиция қызметіне қоғамдық қадағалау түрі.

64. Ішкі істер органдарының халықаралық құқық қорғайтын органдармен өзара іс-әрекеттестігі.

65. Ішкі істер органдарының ұлттық құқық қорғайтын органдармен өзара іс-әрекеттестігі.

66. Полиция қызметіндегі адам құқықтары мен бостандықтарының конституциялық принциптері.

67. «Полиция қызметіндегі адам құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету» пәнінің заты мен әдісі.

68. Адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарын аса жиі бұзатын жүйе, себептері, жол бермеу жолдары.

69. Адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз ету бойынша полиция қызметінің негізгі бағыты.

70. Адам және азаматтың жеке құқықтары мен бостандықтары және олардың ІІО қызметіндегі қамтамасыз етілуі

71. Адам және азаматтың әлеуметтік-экономикалық құқықтары мен бостандықтары және олардың полиция қызметіндегі қамтамасыз етілуі

72. Конституциялық құқықтың реттеу әдістерін келесі жалпы әдіске біріктіруге болады:

73. Конституция – бұл:

74. Конституциялық құқықтың негізгі қайнар көзі ретіндегі Конституция ерекшелігі

75. Саяси партияның халық атынан билік жүргізуге құқығы бар ма?

76. Қазақстандағы мемлекеттік биліктің бастауы кім?

77. Адамның белгілі бір мемлекетпен саяси-құқықтық байланысы қалай аталады:

78. Қазақстан Республикасының азаматтығынан айырылу негіздері:

79. Қазақстан Республикасы азаматтығын алу негізіне жатпайтын тармақты көрсетіңіз:

80. Оптация, бұл

81. Филиация – бұл:

82. Ренатурализация – бұл :

83. Ата-анасының біреуі Республика азаматы болып, екіншісі шет ел азаматы болса, бала Қазақстан Республикасының азаматы болып табылады:

84. Конституцияның 19-бабы:

85. Жеке құқықтар:

86. Темір жол, су және әуе көлігінің объектілерінде бейбіт жиналыстар, митингілер, шерулер, демонстрациялар өткізуге жол беріле ме?

87. Конституциялық бостандық – бұл:

88. Конституцияға сәйкес міндетті білім түрі:

89. Парламент депутаттары кімге сұрау сала алмайды?

90. «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Конституциялық заң қашан қабылданды?

2.14. Құрастырған:

Мемлекеттік-құқықтық пәндер

кафедрасының оқытушысы

з.ғ. магистрі

О.Н. Рамашов